

СЛОВО ПРОСВІТИ

ВСЕУКРАЇНСЬКИЙ КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ ТИЖНЕВИК

52 (481), 25—31 грудня 2008

Фото Ксенії Гладішевої

ЩАСТЯ Й ЗДОРОВ'Я В НОВОМУ РОЦІ!

ПРОЩАВАЙ, ВИСОКОСНИЙ!

Любов ГОЛОТА

Дорогі читачі "Слова Просвіти"! Звертаюсь до Вас, коли до заповітної миті з'єднання двох стрілок на сакаментальному "12" залишається ще рівно тиждень і... одна секунда. Саме так — одна секунда. Найточніший у світі атомний годинник, що контролює час, за яким живе наша матінка Земля, невідменно довів, що 2008-й найдовший за всі останні шістнадцять років: крім належного високосному додаткового дня, він має ще й додаткову секунду. Не знаю, чи передбачали цю мить різноманітні календарі, але наші мобільники, таймери, електрогодинники різних видів і призначень її обов'язково врахують. Ми навіть не помітимо і не зазначимо, як використовуємо цю додаткову секунду, але цілком вірогідно, що вона знадобиться нам, аби сказати радісне "так!" або рішуче "ні!", всміхнутися рідній людині, доторкнутися до дитини, піямати в об'єктив власного ока щось надзвичайне. Можливо, ця додаткова секунда — нагадування нам про те, як багато важить мить і що не варто легковажити зникими секундами у власній долі.

І все ж — вона нікуди не поділася, ота наша, знайома з дитинства новорічна не-терплячка: хочеться швидко дожити до Нового року, залишивши старому все лише, нездорове, несприйнятне і незручне. А такого 2008 року було чимало, і такої випробовуючої напруги, що як тут не згадаєш всілякі астрологічні застереження щодо підступності високосного року Шура? Одначе навіть всілякі засоби астрологічної діяльності на зразок скляних куль, здатних показувати майбутнє, тямняють перед тим, що відбувалося з нами і в Україні. Згадаймо й ми наші здобутки і втрати, намагаючись дотримуватися календаря і вгадуючи, що ж назавжди запишеться на карб 2008-му рокові. Звісно ж, як і годить-

ся на свято, хочеться говорити про хороше й вічне. Але...

Втім, і сама держава мала багато приводів для того, аби тамувати гіркоту розчарувань. Чи не найбільше з них — рішення Саміту країн — членів НАТО про неприєднання України до ПДЧ. Квітневу гірку пігулку трохи присмачив травневий мед — 16 травня Україна стала 152-м повноправним членом Світової організації торгівлі. Нині, в умовах світової кризи, думаємо: наскільки це допоможе нам її здолати?

Загалом 2008 рік багато в чому можна порівняти з 1991-м. Ці роки увійдуть до історії як такі, що докорінно змінили світ. 1991 року, що мав вирішальне значення для становлення України як суверенної держави, відбувся перехід від двополярного світового порядку до однополярного — зникла одна з двох супердержав — Радянський Союз, і "вчорашній" світ, яким його знала планета, зник разом з нею. 2008-й також змінив усе, до чого звикло людство за ці 17 років. Ми стали свідками ще одного рішучого перетворення: світовий порядок знову змінився. Цього разу під загрозою опинилась однополярність — домінантне становище США зникло блискавично — разом зі стабільністю світової економіки, що базувалася на цій гегемонії. 17 років тому світ змінила пробуджена національна свідомість, сьогодні — світова фінансова криза.

1991 року серед політологів світу вирували дискусії про глобальне майбутнє, лунали аргументи "за" і "проти" існування єдиного й унікального світового гегемона, про необхідність балансу сил тощо. Супротивники двополярності переконували в стабільності новітнього світопорядку й наголошували на його безпеці для всіх держав — за відсутності протистояння і конкуренції між двома провідними світовими силами відсутня й небезпека відкритого конфлікту між ними, що загрожував би третьою світо-

вою війною (якою майже стала "холодна війна"), а, можливо, й винищенням людства. Ось чому демократична Україна так прагнула стати повноправним членом світової та європейської спільноти, й особливо 2004 року нам здавалося, що нас всюди чекають з розкритими обіймами.

Проте однополярний світ набагато вразливіший, ніж ми могли очікувати. Те, що вважалося головним благом глобалізації, виявилось й головною Ахіллесовою п'ятою світу — взаємозалежність національних економік та національних фінансових і ринкових інфраструктур стала головною причиною жахаючого масштабу кризи. В особливо вразливому становищі опинилися ті держави, чия національна валюта та загальна економічна система були надто залежними від економічної системи й національної валюти Сполучених Штатів. Вповні така залежність відчувається і в сучасній Україні — передново-річні банківські "ігри" долларом та гривнею враз зруйнували наш добробут, знесли й без того хистке становище "середнього класу" і занурили бідний прошарок українців на саме дно, залишивши їх майже напризволяще. Адже соціальна підтримка українців завжди покладалася на їхні власні голови та картоплю, власноруч вирощену на сільських городах... До того ж, не розв'язаний поки що конфлікт у вищих ешелонах влади дає мало сподівань і надій на те, що теперішня криза для України неминуче призведе до її позитивного розв'язання й відродження та зростання економічної могутності. Втім, і в інших державах багато хто називає кризу 2008 року "новітньою Великою Депресією".

Проте таке порівняння лякає, адже всі ми добре пам'ятаємо, чим саме завершилося нарощування сил "навперегін" й бажання встановити світове панування.

Закінчення на стор. 4

СВЯТІЙШИЙ ФІЛАРЕТ
ІТАЄ ПРОСВІТЯН

4

НА ЛІВОМУ БЕРЕЗІ
РІЧКИ БИСТРИЦІ

8

(У)МОВНА
(У)КРАЇНА

11

СЕРЦЕ ІНКІВ БЛИЗЬКЕ
УКРАЇНСЬКОМУ

12-13

УСЬОГО НА РАХУНКУ ТАРАСОВОЇ ЦЕРКВИ — 903 511 грн. 00 коп.

Добровільні пожертви
"На Кобзареву Церкву":
МБФ "Українська Родина"
Р/р № 26045200145101
в Подільській філії АКБ "Київ",
МФО 320401 ЗКПО 21709106

Петро НЕСТЕРЕНКО,
кандидат мистецтвознавства

На запрошення до участі у виставці відгукнулося майже п'ять десятків художників не лише з України, а й з Російської Федерації, Білорусі, Казахстану й Німеччини. Вони надіслали півтори сотні оригінальних робіт, наповнених потужною внутрішньою енергетикою, які ще раз засвідчили популярність екслібриса як цілісного графічного жанру. Деякі з митців — В. Гарбуз, А. Павленко, А. Буртовий з Києва, Б. Гурман зі Львова — давно розробляють тему сакрального першоджерела земної цивілізації. Їхні роботи стали окрасою виставки. Зокрема, киянин Володимир Гарбуз представив серію кольорових лінорітвів “Космогонія українського народу”, виконану ще 1992 року.

Золота у трипільців не було. На трипільські знахідки колись майже не звертали уваги. Найцікавіші Вікентій Хвойка продав відомим меценатам Богданові Ханенку і Миколі Терещенку. Тепер вони зберігаються в Національному музеї історії України.

2003 року в Тальянках просто з-під рук археологів було викрадено цінну ритуальну посудину IV—III тис. до н. е., давній “бінокль”, як називають його фахівці. Ця ритуальна посудина, згідно з однією з версій, була призначена для поливання землі, інша версія, що до неї схилиється більшість науковців, полягає в тому, що “бінокль” — це ритуальні барабани. У світі їх знайдено лише з десяток. Особливість тальянківського “бінокля” та, що він не мав дна. Велетенське п'ятиметрове скульптурне зображення декорованого розписом “бінокля” разом з чотирма півтораметровими скульптурами богинь встановлено 2003 року в сквері Трипільської культури в м. Ржищеві на Київщині. Саме цей “бінокль” з ідентичною орнаментикою взято за основу екслібрисів Елеонори Гершанович з німецького міста Нюрнберга та Анатолія Алексєєва з Черкаса. В обох випадках “бінокль” обрамляє шрифтовий напис, який утворює закінчену композицію. Окрасою кількох декорованих композицій

Василь Леоненко, 1948, Чернівці

Павла Шама з Рівненщини також став магичний “бінокль”. А в екслібрисі Анатолія Бондаря з Луганська посудина разом із трипільськими горщиками передає ідилічну сцену сільського життя.

Представники Трипільської культури створили розвинене хліборобство, архітектуру, образотворче й ужиткове мистецтво. Основою хліборобства був культ Бика і Рала, подарованого Небом. Чи не його майстерно зобразив в екслібрисі Василь Леоненко з Чернігова: віддалік фігурка сіяча, за обрієм сходять сонце.

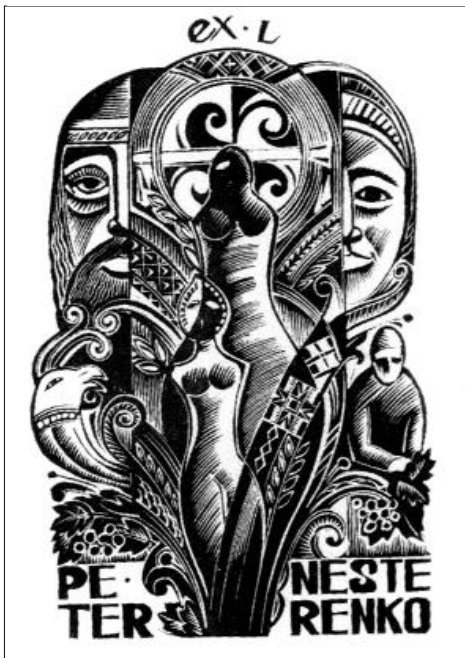
Під час спорудження поселень трипільці використовували мідні та кам'яні сокири. Етапи видозміни від кам'яної до сучасної сокири спостерігаємо в іншій композиції художника.

Ще один екслібрис відтворює дитячу іграшку — глиняного бичка на колесах. Цікаво, що ці твори мають чотиризначні номери: 1195, 1197, 1198. Це означає, що майстер за кількістю виконаних екслібрисів може претендувати на книгу рекордів Гіннеса. Залишається додати, що всі три екслібриси адресовано О. Поліщуку.

Яскравий прообраз могуття й сонця — круторогий Бик — привер-

СКАРБИ ТРИПІЛЛЯ

Сьогодні цивілізація, що стала першоджерелом всієї індоєвропейської спільноти, має чимало шанувальників. Відомий київський колекціонер Олександр Поліщук не лише зібрав одну з найбагатших в Україні колекцій Трипільської культури, а й створив у селі Трипіль музей, сподіваючись, що він прислужиться нації. Тому й дав згоду на організацію Міжнародної виставки екслібриса та малої графіки, присвяченої цій культурі.

Олексій Сердюк,
1944, Івано-Франківськ

нув увагу багатьох художників. Базова основа для композицій — кістяна пластина з антропоморфним зображенням, датована другою половиною IV тис. до н. е. Вона походить з печери Вертеба (Більче Золоте) і зберігається в Краківському археологічному музеї. Вирізна з кістки голова Бика-Сварога та вигравіруваний на ній образ богині Берегині припав до смаку художникам з казахського міста Актобе Ануарові Отеген-Тану та Наталії Скуратович. Перший у серії екслібрисів подав репліку цієї пам'ятки, а художниця розмістила кістяну пластину в натюрморті серед трипільського посуду. Стилізовані зображення цього знакового мотиву зустрічаємо в екслібрисах відомого київського художника Івана Литвина, Павла Шама, а також студента третього курсу Національної академії образотворчого мистецтва і архітектури Володимира Чорного.

Харківський художник Микола Неймеш теж узяв за основу екслібриса голову Бика. Над ним у верхній частині — кремезне дерево, яке корінням простягається до трипільських часів. Символічне дерево життя, верхня частина якого у сонячних протуберанцях, а коріння — у глибинах Трипільської культури, бачимо і в екслібрисі іншого майстра — Олексія Литвинова з Харкова.

Василь Фенчак, 1968, Київ

Якщо бик асоціювався з чоловічим началом, пов'язаним з небесними сферами, сонцем і дощем, то уособленням землі в Трипільлі була жінка, мати. Її сакральний образ в різноманітних скульптурках був пов'язаний з певними магичними ритуалами. Культурну скульптуру жінки на троні з антропоморфними зображеннями, що завершуються рогами, яку побачив киянин Олег Набока під час відвідання Музею Трипільської культури “Прадавня Аратта — Україна” в селі Трипіль, покладено в основу екслібриса, адресованого цьому закладу. Трипільська Венера, зручно вмовитися на стилізованому Бикі, граційно гойдається на Дніпрових хвилях. В іншому екслібрисі художник зображує вже цілком реальну жінку, яка, грайливо розмахуючи вінком, пливе морем на круторогому бикі, прикрашеному короною з грецькою орнаментикою. Це донька фінікійського царя Агенора, викрадена Зевсом і перевезена на острів Крит. Залишається загадкою, чи був символ Бика знаком астрологічної ери Тільця, в якій перебувала Земля сім тисяч років тому, чи Бик був спільним для всіх світових міфів про чика боголю-

Павло Шама, 1959, Рівненська обл.

дей, увінчаних рогами, які передавали простим людям знання, а чи, може, той круторогий був спадкоємцем одного з найдавніших тотемів степових мисливців.

Ще дві Венери “відпочивають” на троні в екслібрисі киянина Георгія Сергєєва біля двоповерхової глиняної моделі трипільського житла. Інший книжковий знак, присвячений видатному дослідникові Трипільської культури Михайлові Відейку, має в основі скульптурне зображення жінки.

Зі Львова для О. Поліщука надійшов екслібрис зі статуеткою “безрукої дами” і двома зерновиками.

Книжковий знак для С. Плачинди виник у художника після прочитання книжки “Лебедя”. В екслібрисі — тема трипільського міфу про створення світу, писемні знаки етрусків (расенів), які спершу жили на півдні України і в археологічній літературі отримали назву “Інгульська катакомбна культура”. Книжковий знак для П. Чемериса — історика-журналіста, який очолює товариство прихильників культури Трипільля, зображує “сплячого дракона” і конічну посудину з ліками. Напис на посудині зроблено пелазгійською мовою. Сам автор екслібрисів зацікавився Трипільям ще 1962 року під час знайомства з доктором археології Тетяною Пасек. Відтоді Б. Гурман намалював 70 таблиць керамічних виробів Трипільля і надав текстові пояснення до них.

Як стверджує відомий дослідник Юрій Шилів (екслібрис киянина Івана Литвина), на зміну рахаманам, “Велесовим онукам” — волхам, кобзарям і характерним було створено “образ національного Спасителя”, якого нарекли козаком Мамаєм. Обидва ці слова, як відомо, тюркські й, найвірогідніше, походять від поло-

Елеонора Гершанович, Нюрнберг

вецьких звиятків. Мамаями українці називали половецьких ідолів на могилах-курганах.

Серед стилізованих трипільських богинь, кожна з яких постає у формі величезного яйця, киянин Василь Фенчак зобразив у колі козака Мамая з музичним інструментом в руках. Його обличчя нагадує ікону (не так християнську, як індо-тибетську, буддистську). Може, це й є канон таємничих рахаманів? Зображені з боків від козака Мамая жіночі фігури — ніби віддзеркалення думки академіка Рибаківа, що трипільська спадщина в слов'янській культурі — це передусім “давня матриархальна віра в двох породіль, в двох хазяйок світу, яка виникла в мисливському суспільстві й перейшла до хліборобського”. Зображення вражають уяву глядача змієподібною орнаментикою. За ними у верхній частині композиції постає ще одна фігура, яка нагадує статуетку богині-матері на троні.

Багато орнаментальної символіки трипільців зберегло наше писанкарство. Перші взірці праписанок виконано з глини ще шість тисяч років тому, і не випадково серед надісланих на виставку робіт зустрічаємо й зображення писанок, зокрема в екслібрисі П. Шама, а Б. Дроботюк розмістив архайчний образ трипільської жінки-матері у декорованому орнаментикою яйці.

Трипільське мистецтво символічне, тому художники лише відштовхувалися від зовнішньої подібності образу, залишивши його внутрішню суть. Далеко не всім вдалося відчутти серцевинну ідею крізь призму сучасності. А ось у композиціях Василя Фенчака з Києва, Бориса Дроботюка зі Львова і Сергія Кирицького з Вінниці трипільські жінки “оживають”. В екслібрисі Юрія Процана з Івано-Франківська, присвяченому Музею Трипільської культури “Прадавня Аратта — Україна”, відчувається зв'язок часів давньої цивілізації через Київську Русь і сьогодення.

Розмаїття символік Трипільської культури бачимо в оригінальних композиціях Оксани Малишко, які зачаровують магією кольору. Орнаменти однієї з трипільських посудин

Іван Литвин, 1942, Київ

складаються з чотирьох видовжених овалів, положення яких під кутом надає рухливості справу наліво.

Вироби розписної кераміки широко представлені у творах багатьох учасників виставки. Зокрема, в екслібрисах Геннадія Грака з Мінська, Олексія Сердюка з Івано-Франківська, Миколи Дмитруха з Тернополя, Наталії Скуратович.

Представлені на виставці графічні роботи й унікальні зразки Трипільської культури збудують уяву, змушують генетичну пам'ять працювати у тому часопросторі, в якому ми, українці, перебували не одне тисячоліття.

“Без “Просвіти” не було б Західно-Української Народної Республіки, не було б УНР, героїчної боротьби УПА”.

«ПРОСВІТА» СЬОГОДНІ

РОДИНИ БАНДЕР І ШУХЕВИЧІВ ТЕЖ БУЛИ ПРОСВІТЯНАМИ

Наш співрозмовник — голова Івано-Франківського обласного об’єднання ВУТ “Просвіта” ім. Тараса Шевченка, доцент Прикарпатського національного університету ім. Івана Франка, історик Петро АРСЕНИЧ.

— **Пане Петре, завершується Рік “Просвіти” в Україні, чойно ми відзначили 140-річчя нашого Товариства. Якими бачите нагальні завдання просвітян?**

— Хочу закликати всіх до плідної праці. Ми звикли скаржитися, говорити про те, яка в нас ситуація, а мало хто каже, що саме треба в цій ситуації робити. Хочу зауважити і нашим депутатам, які не докладають належних зусиль для утвердження національної ідеї.

— **Багато залежить від національної еліти.**

— Дехто говорить, що у нас нема національної еліти. Я підготував і видав п’ять книжок про славні галицькі родини, щоб показати, що така еліта була завжди. Але парадокс: маємо державу, а “Просвіта” мусить і далі виконувати ту функцію, що й у минулому. Тоді треба, щоб влада допомагала нам. Навіть австрійська влада надавала просвітянам допомогу. Але просвітяни діяли, навіть коли їм вставляли палиці в колеса. Завдяки “Просвіті”, школі, Науковому товариству ім. Т. Шевченка, нашій церкві ми зуміли вистояти проти політики ополачення, онімечення, мадьяризації. Без “Просвіти” не було б Західно-Української Народної Республіки, не було б УНР, героїчної боротьби УПА. Кров дідів пролита не марно.

Але зараз ми повинні працювати ще активніше. Словом, до роботи! А політиків зас-терігаємо: терпець людям може урватися. Тому час схаменутися і працювати на користь України.

— **Герої Ваших книжок — галицькі родини — вочевидь, теж мали стосунок до “Просвіти”?**

— Усі вони були просвітянами. Наприклад, родина Заклинських. Професор Станіславської учительської семінарії заснував “Просвіту” в Станіславі. Його шестеро синів,

які всі пішли в Січові Стрільці, були членами “Просвіти”. Національно свідомою була і родина Заревичів. Один з них — засновник українського аматорського театру в Коломиї. Інший — заступник голови матірньої “Просвіти” у Львові, очолював Там Лікарське товариство, яке фінансував митрополит Андрей Шептицький.

— **Не всі знають, що просвітянами були й відомі українські політичні, військові діячі.**

— Я дослідив родовід Степана Бандери більш як за століття. Бандера як провідник української нації заснував просвітянські організації серед молоді, працював з “Плас-том”. Зважте, тоді сім’ї були багатодітними — по десять і більше дітей. Ці патріотично налаштовані родини намагалися вивчити молоде покоління, щоб воно працювало на майбутнє України.

Я працював над дисертацією про Володимира Шухевича як дослідника Гуцульщини. З’ясувалося, що він був дідом генерала Тараса Чупринки — Романа Шухевича. Про цю цікаву родину просвітян вже видав три книжки.

— **Що ще цікавого виявили Ваші дослідження як історика?**

— Вражає, якими національно свідомими були, здавалося б, прості люди, селяни. Вони вступали у “Просвіту”, їм надсилали просвітянські календарі, видання, зокрема, журнал “Життя і знання”. Видавали цікаву літературу — театральну, історичну бібліотечки, твори красного письменства. Просвітянської літератури виходило друком більше, ніж зараз. Тому видавничу діяльність треба активізувати.

— **Ви викладаєте в університеті історію, краєзнавство і надзвичайно цікавий**

Фото Ксенії Гладішевої

курс — національно-визвольна боротьба. Чи продовжуєте наукові пошуки?

— Я за фахом історик-музеєзнавець, закінчив Київський університет. Матеріалів зібрав уже стільки, що можу відкрити в Івано-Франківську не одну музейну експозицію. Скажімо, “Шевченко і Прикарпаття”, “Іван Франко і Прикарпаття”, “Станіслав — столиця Західно-Української Народної Республіки”, “Івано-Франківська область у філокартії” (я пристрасний філокартист — колекціонер поштових листівок). Можу відтворити за допомогою листівок сторінки історії й культури Галичини. Колекцію збирав майже 50 років, не хочеться її розгубити. Хочу все це залишити рідному місту. Я брав активну участь в організації кількох музеїв, зараз допомагаю музеям, бібліотекам. Чимало матеріалів передав до Львова, в Національну бібліотеку ім. В. Стефаника. До Літературного музею столиці передав багато прижиттєвих видань українських письменників. Музеєві Лесі Українки подарував журнал “Зоря”, де вперше було надруковано вірш юної Лесі.

Спілкувався Петро АНТОНЕНКО

Пам’ятник Тарасові Шевченку в Новій Каховці

Оксана ТЕБЕШЕВСЬКА, заслужений учитель України, заступник голови Калуського міськрайонного об’єднання ВУТ “Просвіта” ім. Т. Шевченка, Івано-Франківська область

Під час святкування ювілею “Просвіти” мені згадалися поїздки до Нової Каховки, знайомство з тамтешніми просвітянами — одержимими людьми, які в нелегких умовах популяризують українську культуру, книжку, пісню, докладають зусиль для відродження українських шкіл, дитячих садочків, вшановують видатних українських діячів.

Товариство “Просвіта” у Новій Каховці Херсонської області створено 6 липня 1997 року. Не можна сказати, що воно численне,

НОВА КАХОВКА ШАНУЄ ТРАДИЦІЇ

але завдяки патріотичному духові, наполегливості, ентузіазмові його першого голови Гната Біжика, учителя-історика, автора чудових віршів і публікацій історико-краєзнавчої, суспільно-політичної тематики в періодиці, організатора багатьох культурно-просвітницьких заходів, теперішнього голови Віри Литвинової та просвітянських ветеранів не забувають українських звичаїв і традицій, святкують визначні дати нашої культури та історії, проводять цікаві зустрічі, виставки, свята.

З ініціативи Товариства на пожертви громадян у Новій Каховці споруджено пам’ятник Тарасові Шевченку (у вересні 2000 року було закладено камінь, а 28 лютого 2002 року відбулося відкриття), 2003-го встановлено меморіальну дошку В’ячеслави Чорновола на заводі “Сокіл”, куди він приїжджав на початку дев’яностих і виступав перед новокаховцями. Силами громади за активної участі отця Миколи, підтримки просвітянського товариства в місті збудовано храм.

Цього року мені випала нагода знову побувати в цьому місті й ближче познайомитися з людьми, які чимало зробили для патріотичного виховання молоді.

Коли спілкуєшся з місцевими просвітянами, дізнаєшся про їхні справи, здається, що дух Кобзаря витає над вдячними нащадками і кличе до праці задля рідного народу, до злагоди й порозуміння і поєднує незримими, але міцними нитями цю чудову херсонську землю з нашим краєм.

Ніяк не можна оминати й проблем, з якими стикаються націонал-патріотичні сили Нової Каховки. Це зростання дитячих садків (українськомовний кілька років тому закрили), ДЮСШ, Будинку дитячої творчості, відсутність державної книгарні, у якій можна було б придбати українську книжку. Немає й української гімназії. А в місті, за останнім переписом населення, із 75 400 мешканців українцями визнали себе 55 644.

Захисникам української мови (а те, що саме українську треба захищати в Україні, думаю, вже ні в кого не виникає сумніву!) на новокаховських теренах з “боем” дається кожна українська назва. А саме тут, безпе-

речно, вагоме слово мали б сказати і комісія міськвиконкому з контролю за дотриманням мовного законодавства, і відділи освіти та культури.

Зрозуміла стурбованість просвітян, рухівців, інших активістів тим, що у школах міста нема годин народознавства. Про це йшлося у статті А. Пазенка “Найперше дбав би про національне”, опублікованій в одному із чисел газети “Молодь України”. Новокаховський педагог з боєм пише про постійне збільшення російських класів в українських школах Нової Каховки: “...якщо школи російські, то, відповідно, в них і класи російські. А ось в українських школах всюди набирають російські класи. Повірте, така школа вже не буде українською. Знаю це з досвіду. Якщо школа російська, наприклад, у нас на Херсонщині, то й комп’ютерні класи, й інші блага. А для українськомовних досі підручників не видачає. Це вже політика, дуже погана політика на рівні держави”.

Обурені новокаховці й недолугою політикою держави стосовно засобів масової інформації, тим, що наших дітей виховують на чужомовних журналах, фільмах, телепередачах — часто низькопробних і таких, які пропагують жорстокість, грубість, розбещеність, нешанобливе ставлення до батьків, старших, агітують вживати алкоголь та наркотики.

Думаю, що це проблеми не лише новокаховців, а й нас усіх. Тому маємо бути безкомпромісними і єдиними у вимогах до влади — і найвищої, і місцевої — захистити українця і його мовні права, культурно-історичний простір і багатющу спадщину. А нам, українцям, треба мати власну гордість і гідність, не соромитися рідної мови (хоч як це прикро, але в Новій Каховці ані в крамницях, ані на ринку, ані в транспорті, ані в інших громадських місцях я не почула української мови, а зі статистичних даних перепису населення дізналася, що понад 12 тисяч громадян міста фактично зреклися мови батьків), рідної пісні. Наше перше завдання — відродити ці нетлінні скарби, які й роблять нас нацією, окремішньою і самобутньою, і переда-ти їх дітям та онукам.

«ТУЛЬЧИН! ТИ ВЕСЬ В ІСТОРІЇ ІСКРИШСЯ!»

Так сказав про наше містечко Павло Тичина.

Торік Тульчин відзначив 400-річчя. Місто відвідував Іван Котляревський, тут жив і творив Микола Леонтович. Це центр Південного товариства декабристів, яке очолював Пестель.

На жаль, історія нашого міста написана за імперськими канонами, на сфальшованих фактах виховано не одне покоління. По-перше, Олександра Суворова, біографія якого широко представлена в путівниках, у музеях, якому споруджено пам’ятник у центрі міста, направлено сюди на посаду головнокомандувача 2-ої російської армії, яку утримували не задля охорони півдня російської імперії від турків, як розповідають, а для придушення селянських повстань, якщо вони виникатимуть. По-друге, Олександр Пушкін їздив до Тульчина не лише для того, щоб зустрічатися з Пестелем, а й на побачення зі своєю коханкою Софією Кисельовою-Потоцькою, якій присвятив поему “Бахчисарайський фонтан”, ліричні вірші. Маєток графа Потоцького нарешті почали відбудовувати. Про це я згадую у своїй поемі “Слово про Тульчин”:

*І давнє місто наче вмилося,
Це світлий день його прийшов.
А ще втішає, що з’явилося
Багато тут новобудов.
Всміхнувсь, зажурений роками
Маєток. І не без причин.
Скидає “ветхого Адама”
В рік ювілейний наш Тульчин.*

По-третє, про Григорія Котовського та Іону Якіра потрібно говорити скоріше не як про героїв, а як про мародерів. Григорій Котовський до служби в червоній армії грабував банки, а гроші витрачав на утримання партії лівих есерів, потім партії більшовиків, до якої долучився.

Іона Якір і його поплічники більше грабували мирне населення, ніж воювали. Сам же Іона Еммануїлович під час примусової колективізації очолював каральні загони.

Чи потрібні були у невеличкому райцентрі військові казарми ще суворівських часів, у яких мешкали військовослужбовці? Служили тут хлопці з Росії, багато з них після служби залишилися. А українці служили в Росії. Отже, ті, хто служив у Тульчині, зросійщували українців, а українці в Росії самі зросійщувалися. У такий спосіб виконували брежнєвсько-сусловську програму створення єдиної російської держави, населеної народом без національності.

Над спростуванням фальшивої історії доводиться працювати тульчинським просвітянам. А ще розповідати людям про Голодомор і репресії. Тут зустрічаємо шалений опір представників Партії регіонів, комуністів і соціалістів, які заперечують факт геноциду українського народу. Є такі навіть серед учителів.

Мені розповідала мама, що в нашій сім’ї від голоду померло двоє дітей. Я ж пережив голод 1946—1947 років, тож знаю, що це таке. Якби мама не поїхала в Західну Україну, не привезла продукти, сім’я не пережила б тих років. Тоді в Західну Україну зі Східної їздили десятки тисяч людей. А про пам’ятник Леніну, що стоїть у Жмеринці на залізничному вокзалі, навіть анекдот склали: “Ленін показує рукою: до Західної за мукою!”

Напередодні розгляду Верховною Радою питання про Голодомор 1932—1933 років його обговорювали на місцях, зокрема, в нашій райдержадміністрації, де були представники політичних партій, ЗМІ багатьох районів Вінниччини. Більшість проголосувала за визнання Голодомору геноцидом, проте лідери Партії регіонів і соціалістів Олексій Нікітін і Валерій Токарев на знак протесту залишили залу.

З представниками антиукраїнських партій Тульчинська “Просвіта” веде невпинну боротьбу на сторінках місцевої преси, на радіо. Нам допомагають депутати районної та міської рад від “Нашої України”, літературно-мистецьке об’єднання “Оберіг”.

Станіслав ЗАХАРЧУК,

голова Тульчинського осередку ВУТ “Просвіта” ім. Тараса Шевченка, ветеран педагогічної праці, Вінницька область

ГРАЮЧИ В ШАХИ З МИНУЛИМ

Автор в будинку Маріо Варгаса Льюси

Дмитро ДРОЗДОВСЬКИЙ,
Національний університет
“Києво-Могилянська академія”,
“Всесвіт”

ПЕРШІ СТОРІНКИ ОДНОГО ЩОДЕННИКА

Українська політика, орієнтована на зовнішні відносини, сьогодні дедалі більше набуває форми двоголового орла, чужого для України. Попри всі запевнення і переконання, які можна почути з телеекранів, про те, що Україна на шляху до європейської інтеграції, інтеграції у світову культурну та економічну спільноту, реально до таких тверджень ще дуже далеко. Це можна відчувати на власному досвіді після кожної закордонної подорожі. І провина наша насамперед у тому, що ми самі не вміємо представити себе у світі як країну, що має гідну й величну історію, традиції, а головне — національну пам’ять. Україна мала б уже давно створити образ потужної історичної держави, яка починає шлях від Київської Русі. Але вся історична велич України руйнується через незграбність теперішніх керманичів, не здатних вивести Україну на світову геополітичну та соціокультурну арену.

У чому причина? У тому, що в Україні досі немає політичної еліти. Часто лозунги про інтеграцію записуються порожніми гаслами, за якими приховують маніпуляційні технології. Світом сьогодні керують бухгалтери та іміджмейкери. На жаль, схожа ситуація склалася і в Україні. Але провина лягає не лише на державних мужів.

У столиці Перу Лімі проходив Міжнародний гуманітарний конгрес, на якому я побував, щоб розповісти про Україну та соціально-гуманітарну ситуацію в нашій країні. Одна із секцій конгресу була присвячена проблемам формування національної ідентичності в країнах, які тривалий час зазнавали імперського поневолення. Парадоксально, але Латинську Америку зацікавила ситуація в Україні. Ми дуже мало знаємо про життя в Перу, натомість перуанська інтелектуальна еліта знає про проблеми української спільноти, хоч на території Перу немає жодної заре-

візитом багатьох світових президентів, які брали участь у роботі саміту АРЕС (Асоціації країн тихоокеанської спільноти). Саміт у Перу — двадцята щорічна зустріч лідерів країн. Темою саміту президент Перу обрав концепцію “До розв’язання нових завдань в інтересах розвитку Азіатсько-Тихоокеанського регіону”. Приємно, що крім фінансових криз, які сьогодні вкрили планету, ми ще не зовсім втратили здатність розуміти важливість розв’язання гуманітарних, національних проблем, пов’язаних із тонкими сферами — історією, ідентичністю, мовою. Саме з цієї площини впливає здатність до етичного співіснування.

ДЕНЬ ПЕРШИЙ, МАНДРІВКОВИЙ

Шлях до Перу видався довгим. Летіти в цю країну можна через США (в такому разі потрібна віза), через Німеччину або через Нідерланди. Я вирішив подорожувати до Перу через Амстердам. Чомусь у день вильоту рейс відклали майже на годину і вже в повітрі нас повідомили, що затримка зумовлена поганими погодними умовами в Амстердамі. Ми і справді прибули до Амстердама із затримкою на 40 хвилин, але тільки-но вийшли з літака, повідомили, що літак з Амстердама до Ліми чомусь уже полетів.

Наступний рейс було заплановано на наступний день. Мені сказали, що я можу власним коштом зупинитися в готелі в Амстердамі (ціни в ньому — 250 євро за ніч, це зі знижкою для постраждалих внаслідок халатності авіакомпаній представників пострадянського простору). Річ у тому, що ніхто з борту нашого літака не повідомив в Амстердам про те, що літак затримується.

Можна було летіти через Панама, але для цього потрібна віза. Оскільки в мене була віза в Перу (добре, що в Києві є Почесне Консульство Республіки Перу в Україні), то мені запропонували летіти через Мексику (Мехіко). У цьому разі віза нібито не потрібна, якщо я не виходитиму за межі аеропорту. Я пристав на пропозицію, бо працівники авіакомпанії застерегла мене: якщо виникне ситуація, що хтось із країн Америки (США, Канада) чи ЄС зіб’ється зі шляху, то йому буде

надано пріоритетне право на зміну часу рейсу, а мені доведеться чекати, бо я... з України. Україна не належить до країн, громадянам яких в аеропортах Європи надають першочергову допомогу. Мені вдалося вилетіти до Ліми лише тому, що в паспорті стояла віза Перу. Для відвідин цієї країни з туристичною метою віза не потрібна, але для всіх інших візитів бажано отримати візу, заплативши консульський збір.

В Амстердамі мені сказали, що я можу подати позов до суду на українське відділення авіакомпанії в Києві, бо провина лягає на нього. Авіакомпанія, маючи світовий авторитет, в Україні не спромоглася сягнути рівня Європи й Америки.

Лайнер, який мав донести пасажирів до Мексики, і справді вражав розмірами, як і сервісом, який не порівняти з сервісом на українському борту. За три години до приземлення в Мехіко стюарди роздали пасажиром міграційні карти, які потрібно було заповнити. Вже з цього моменту я почав побоюватися, чи не буде проблем у цій країні, адже лечу туди без візи. Але згадавши усміхнене обличчя адміністратора авіакомпанії в Амстердамі, заспокоївся. А даремно.

Тільки-но вийшов із літака в Мехіко, в мене, як в усіх, одразу перевірили паспорт. І, не знайшовши візи, попросили приєднатися до групи людей, які, мабуть, мали таку саму проблему. Голландці чи пожартувати вирішили, чи забули, що віза потрібна навіть під час перебування в аеропорту Мехіко.

Після всього нашу чергу під конвоем повели до “ізолятора” (не знаю, яким словом це краще назвати). У тому чарівному місці були представники Тайваню, парубійки з Пуерто-Ріко, чомусь схожі на торгівців наркотиками з латиноамериканських серіалів. Зрештою всім наказали чекати. Жодні логічні/раціональні переконання на варту не діяли, дехто дивився на мене зі ширим співчуттям, дехто байдуже, а дехто з підозрою. Після того, як я почав розмову про літературу, популярну сьогодні в Мексиці, офіцери стали уникати зустрічі. За дві години по мене прийшла мила жіночка у формі Че Гевари і люб’язно попросила перейти в іншу кімнату. В тій просторішій кімнаті сиділо втричі більше людей: хтось у позі для

медитації, хтось спав, хтось грав на національному інструменті. Протримали там ще з годину, потім знову під конвоем доставили до іншого терміналу, звідки мав летіти літак на Ліму, і вже варту була зі мною до того моменту, коли я перейшов на борт авіалайнера до Перу.

Ось така весела мандрівочка може чекати на вас, якщо ви не вилетите з Борисполя вчасно. На жаль, марно сподіватися, що хтось попередить інший літак (якщо летите з пересадкою), що ви затримуетесь. Варто покладатися тільки на себе. В Амстердамі просіть про розмову з адміністратором, бо навіряд чи вилетите того самого дня — вам запропонують трохи пожити в Амстердамі без візи. Проте в Мексиці таке не пройде: доведеться чекати, доки вас поведуть до літака і співчутливо спостерігатимуть, коли вже ви зайдете на свій літак посеред ночі, щоб дати офіцерам мексиканської варті час на омертвий відпочинок. Ви ж не один...

Отже, летимо в Перу. Той день у мандрах мені видався настільки довгим (нескінченним — ми летіли на Захід), що пригадався роман Чингіза Айтматова “І понад вік триває день”. Але й він колись закінчується.

ДЕНЬ ДРУГИЙ, ПОЧАТКОВИЙ

Ліма зустріла мене надбагато привітніше, ніж Мехіко. Аеропорт вражає величиною, він зовсім не схожий на аеропорт у Мехіко, проте нагадує європейські й багато кращій за Бориспіль. Відповідь на запитання, чому так, проста: аеропорт у Лімі придбала німецька компанія, яка і надала йому європейської ошатності. Мене зустріли організатори конференції, й ми поїхали до готелю, який розташовувався в історичному центрі міста — районі Мірафлорес (в перекладі — “дивись, квіти”). Рослинист у Лімі вражає: коли в нас, в Україні, добігає кінця осінь, у Перу закінчується весна. Тому природа в цей час колоритна, все бує, квітне дивовижними кольорами.

Ліма — чисте місто (звичайно, є “латинські квартали”, куди іноземцям краще не потикатися). Місто розташоване над океаном. Навіть не віриться, коли дивишся в безодню і розумієш: по той бік Перу — інший континент.

Ця країна притягує істориків і археологів, поетів і прозаїків (цього року в колах літераторів у всьому світі точилися дебати, чи дадуть Нобелівську премію перуанському письменникові Маріо Варгасу Льюсі. До речі, в Лімі функціонує виставка в будинку-музеї Льюси неподалік центральної площі, а сам Льюса придбав маєток десь у Франції).

Ліму заснував 1535-го іспанський конкістадор Франсиско Пісаро. Через п’ять років місто стало столицею іспанської колоніальної влади й одержало титул “прекрасного, чудового підданого міста королів”.

Центральна площа столиці — Пласа де Армас, або Площа Зброї — місце, де століттями була зосереджена влада нової колонії. У центрі площі — рожеві сади, кам’яний водограй кінця XVII століття. Віддалік — кафедральний собор з усипальницею завойовника Перу Ф. Пісаро й Палац Уряду. Перед Палацом щодня о 12-й проходить урочиста церемонія зміни варті. Вартові, одягнені в барвисті мундири часів війни за незалежність, змінюють один одного під звуки креольських вальсів і маршів невеликого, але екзотичного військового оркестру.

Палац Президента Перу

За кілька кварталів від площі — церква Сан-Франсиско, що входить у комплекс монастиря. Обитель відновлювали після кожного землетрусу. Тут можна побачити мозаїчну плитку із Севільї й колекцію творів церковного мистецтва. Але найвідоміші катакомби — підземні тунелі й гробниці, що в колоніальний період служили місським цвинтарем.

Із центру міста можна швидко дістатися в район Мірафлорес, де я мешкав під час роботи конгресу. Поруч із Мірафлорес — романтичний квартал богеми Барранко: тут живуть художники й поети. У цьому кварталі є улюблена вулиця законаних Пуенте-де-лос Суспірос, або “Міст подихів”, згаданий у перуанському гімні, оточений жасминовими деревами й заростями гіацинтів. Вулиця прямує до оглядового

Ліма — місто собак

майданчика, звідки відкривається чудова панорама на Тихий океан.

Організатори конгресу повезли мене в Барранко вже увечері мого першого дня в Лімі (в цьому місті збережено режим сієсти, тобто нічне життя тут досить активне). Місто зачарувало мене з першого погляду. Хоч не ідеалізуватиму його, адже й тут трапилися прикраси, про які трохи далі.

Як відомо, Перу, — країна інків. Мачу-Пікчу — “стара вершина” (або “пуп землі” в перекладі з мови інків) — давнє місто, загублене в горах. Науковці виявили тут понад двісті споруд — храмів, палаців, житлових будинків і складів із щільно підігнаних плит. Тут було зроблено сенсаційні відкриття — знамениті Ворота Сонця й обсерваторія. Місто функціонувало до вторгнення іспанців 1532 року. Після появи загарбників на землях інків населення міста (приблизно 1200 осіб) таємниче зникло. У цьому місті мешкали жерці, ремісники й слуги, а найголовніше — мамакунас, обрані незайманці, які присвячували життя служінню богам Сонця. Це місто з пішохідними алеями, священними фонтанами й акведуками, якими досі тече чиста вода, не знало бідності.

1911 року американський археолог Гайрам Бінгем, перебуваючи на вершині гори за 110 кілометрах від Куско, знайшов переповнене зміями місто, вкрите деревами й заростями винограду. Це було Мачу-Пікчу. Доля жителів так і залишається невідомою. В іспанських хроніках немає жодної згадки про нього. Мачу-Пікчу поділено на сектори: цвинтар, темниці, храми. Деякі будинки були двоповерховими, із загостреними солом’яними дахами.

Куско — столиця імперії інків, що збереглася до наших днів. Місто пережило й іспанських конкістадорів, і численні землетруси. За минулі сторіччя архітектура Куско зазнала змін, але не втратила таємничості. Землетруси в Куско стали причиною руйнування багатьох колоніальних споруд, але не знищили архітектурної спадщини інків.

Попри те, що в Перу сьогодні постає проблема діалогу різних народностей та вироблення спільної ідентичності, проте й досі можна помітити величезну зневагу нащадків конкістадорів до корінного населення. Я вже давно не бачив такого погляду, сповненого зневаги, яким освічені мешканці Ліми (нащадки європейців) можуть зустріти представника андійської спільноти. В Перу і досі не зникла антагоністична неприязнь, хоч це парадоксально.

Під час подорожі не міг позбутися думки: звідки в Європі, наділеної розумом і християнською мораллю, милосердям, стільки агресії, яка знищила цілу цивілізацію? Звідки береться ця агресія? Невже причина — в золоті інків? Згадалися слова великого грузинського філософа Мераба Мамардашвілі, який в одному творі написав, що ви можете обвішати всі стіни у себе вдома сентенціями великих людей, але вони нічого вам не дадуть. Ви маєте бути внутрішньо готові до того, щоб їх сприйняти. В такому разі причина агресії європейців — не жадова золота, яке було тільки стимулом. Звідки ж тоді ця страшна сила, яка стерла з лиця планети цивілізацію, що володіла дивовижними навіть за сьогоденнішими мірками технологіями, досягла нечуваного духовного розвитку?

Подивувало мене і те, що обличчя корінного населення випромінюють якесь особливе світло, в якому немає озлобленості. Вони ніби звикли

до свого підлеглого становища, але зберегли чисту душу. Якщо це ті, в кому тече кров інків, то, певно, й імперія не була войовничою. З цього випливає, що Європа, яка, безперечно, має високий рівень духовного розвитку, постає дволиким Янусом.

Чомусь згадалися нещодавні події в Грузії, коли Росія напала на цю країну. Якою в цій ситуації була реакція Європи? Мовчанка? Вичікування? Чому ж Європа одразу не “поставила на місце” жорстокого завойовника, який взявся за зброю? Можливо, тому, що Європа — це Янус? Європа і справді постає з одного боку ідеалом демократії, а з іншого, за ним стоять століття крові та знищень. Країна інків визнала Голодомор в Україні актом геноциду, натомість, скажімо, Великобританія і досі зволікає.

ДЕНЬ ЧЕТВЕРТИЙ, КОНФЕРЕНЦІЙНИЙ

Четвертого дня мого перебування в Перу я мав виступити з доповіддю на конференції. Після мандрівок простором природи по-

вернувся до простору духу, простору літератури.

Однією з домінантних тем, представлених на конгресі, була тема пошуку перуанської ідентичності (перуанідаду) насамперед у контексті літературних пошуків, які на початку ХХ сторіччя представили перуанські митці. Проблема національної мови в Перу вкрай важлива й досі. На початку ХХ сторіччя саме мова була наріжним каменем під час численних інтелектуальних дискусій. В Україні проблема функціонування української мови на територіях, які тривалий час перебували в колоніальному становищі імперії, й досі актуальна. Як бути в тій ситуації, коли один сегмент України прагне відчуження, духовного забуття, манкуртства, не усвідомлюючи, що відчуження від української мови — це ознака історичного апокаліпсису України. В Перу на початку минулого століття мова поставала першою проблемою, яка потребувала термінового розв’язання. Тоді до справи взялися філософи, які розробили інтелектуальну основу і критерії національної мови Латинської Америки.

Було вкрай цікаво почути про те, як формувалася тема *європоцентризму* чи *америкоцентризму*, скажімо, в Перу; як вона корелювала з темою національного відродження. Модернізм мав на перших етапах становлення спрямувати літературу саме до творення універсальної ідентичності, але цей проєкт не вдався, із третини ХХ сторіччя в літературі андійського регіону утверджуються течії, спрямовані на конструювання перуанської ідентичності.

Більшість доповідей на конгресі було виголошено іспанською. Мушу бодай побіжно сказати про те, що все-таки латиноамериканська іспанська — це не зовсім іспанська: в ній пропускають останні приголосні, деякі слова вимовляють інакше, ніж у літературній іспанській, є відмінності на лексичному рівні. Але навіть ці особливості не стали перешкодою, щоб почути і зрозуміти основний зміст доповідей. Троє головних доповідачів упродовж трьох конференційних днів завершували виступи своїми доповідями (професор Анібаль Гонсалес (Ельський університет) та професорки Росіо Ферейра (Університет Де-Поль) і Трейсі Девайн Гузман (Університет Маямі) зі США).

Учасники розповідали про етноментальні особливості латиноамериканського регіону, адже література Перу специфічна, в ній відображено взаємне накладання світогляду автохтонних народностей і прибульців із Європи. Модерністський рух був породжений, з одного боку, латиноамериканським відчуттям власної цивіліза-

Перуанський національний танок

ційної нереалізованості та прагненням естетичного самоствердження, що компенсувало б неповноту національного буття, а з іншого — усвідомленням себе повноправною й важливою частиною світової культури. Згадалася книжка харківського літературознавця Ігоря Оржицького “Ми — правда і світло, обернені в камінь...”, яка побачила світ 2006 року. Це перше і єдине видання українською мовою, у якому йдеться про перуанську літературу. Цікаво, чи є дослідження про українську літературу в Перу?

Конференція проходила на території двох університетів: Університету Сан-Маркос та Католицького Університету. Перший навчальний заклад — найстаріший у Перу, його вважають найпрестижнішим у країні. До нього їдуть з усієї Латинської Америки, з Японії та США, Китаю і Тайваню. Університет вразив архітектурою й орнаментальністю, про які раніше я знав тільки з творів Борхеса. Дзеркало, шахи, лабіринт — здається, це ті складові постмодерної літератури, які вона увібрала з Борхеса. Але, виявляється, таке прочитання збіднене. Літературні критики дорікали цьому письменникові, що він часто звертається до обмеженого кола символів. Насправді Борхес часто обігравав їх не тому, що не знає інших, а тому, що саме вони мають архетипну для латиноамериканця природу, заглиблену в прадавні пласти культури.

Університет Сан-Маркос складається з величезної кількості плаців, поєднаних вузькими переходами. Тож ніколи не знаєш, куди потрапиш після виходу, хто чекає на тебе в тому місці. У центрі кожного плацу — водограй із дзеркалами. А на підлозі все розмальовано так, наче стоїш на шаховій дошці. І вже не відомо, хто керує тобою в цей час і хто грається твоїм життям.

Виявляється, що шахова символіка має правдиву історію. Ці елементи проникли в іспанську латиноамериканську культуру... з культури інків. І не перестаєш дивуватися: як ці символи, чужі для завойовників, здобулися на таку славу! Наскільки енергетично потужною була культура інків, що зберегла себе навіть після варварської навали конкістадорів! До речі, один із поширених сувенірів, які можна придбати в Лімі, — шахи: з одного боку — війська інків, а з іншого — іспанці. І хто виграє цього разу — невідомо...

Та повернімося до виступу. Після доповіді мене попросили прочитати щось з української літератури (це обумовили раніше). Я прочитав уривок із “Причинної” Тараса Шевченка в іспанському перекладі Леоніда Голоцвана (2003 року у видавничому домі “Всесвіт” було видано переклад “Кобзаря” іспанською мовою, який підготував аргентин-

ський перекладач Л. Голоцван). І навіть не очікував, що Шевченкове слово матиме такий величезний вплив на латиноамериканську аудиторію.

Наступного дня мене запросили прочитати Шевченка студентам найстарішого університету Перу — Сан-Маркоса. Для мене це була велика честь, а ще — величезна відповідальність. Водночас замислився і стало прикро, що досі ці люди не знали творчості геніального українського поета — Тараса Шевченка. Проте більшість тих, з ким мені доводилося говорити про літературу, почувши ім’я Тараса Григоровича, запитували, чи він часом не доводиться далеким родичем Андрія Шевченка, якого в Перу дуже шанують.

Прикро, що Посольство України в Перу не дбає про те, щоб українська культура знаходила шлях до серця перуанського читача, адже про російську літературу в Перу знають багато. У книгарнях можна придбати іспанською і Пушкіна, і Достоевського, й Ахматову. На жаль, твори української літератури шукав марно...

Попри все, в Україні маємо переклади латиноамериканської літератури. А цього року у вересні навіть було проведено Міжнародну наукову конференцію до 80-річчя Габрієля Гарсія Маркеса, яку організувала Лариса Кадирова за підтримки Національного академічного драматичного театру ім. Івана Франка та Міністерства культури і туризму. Про цей захід я також розповів у Лімі, показуючи світлин з вистави “Посаг кохання”, поставлені за монодрамою Габрієля Гарсія Маркеса у виконанні Лариси Кадирової.

Конференція добігла кінця, а наступного дня я мав повертатися додому. З якими враженнями? Звичайно, Перу — країна, яку неможливо пізнати за кілька днів, проте вона залишає в душі теплий слід, який знову тягне в самісіньке серце Латинської Америки.

P.S. *Прощання з Лімою досить довге. Ні, не в сентиментах річ, а в тому, що до вильоту ви повинні пройти величезну кількість пунктів, де мають пересвідчитися, що ви не вивозите з Ліми... якісь наркотичні чаї або ще щось. І справді, в Лімі чай із коки можна вільно придбати на ринкових ятках, але вивезти його ви навряд чи зможете, адже спочатку вас обнюхає чарівний величезний пес (до речі, такої кількості бродячих собак ще ніде у світі не доводилося бачити, Ліма — і справді місто собак, а собака, як відомо, — істота віддана і вірна), потім обшукають представники служби боротьби з наркоторгівлею... Однак попри це, ваше серце назавше залишиться в Перу. Серце інків виявилось занадто близьким до українського.*

Університет Сан-Маркос

Марія ЛЮДКЕВИЧ,
м. Львів

Чудову акцію “Читай, дивись і слухай українське” проводить Львівська “Просвіта” в районах і містах області. Восени дуже вдало пройшло свято книги в Сокальському районі.

Розповідає **Марія Христинич, заступник голови адміністрації Сокальського району, голова комісії з питань культури, духовності, ЗМІ та туризму Львівської обласної ради:**

— Ця акція відбувається в рамках обласної програми поширення української книги, популяризації друкованого слова, а також як реклама видавців Львівщини. Це не просто ярмарок-продаж і презентація книжок, а й справжнє свято книги. Відбуваються зустрічі з письменниками і видавцями, з акторами в школах, дошкільних установах, з городянами на площі міста.

Четвертий рік поспіль у Сокалі восени проходить це свято. На головній площі міста видавництва “Світ”, “Каменяр”, “Свічадо”, “Літопис”, “Край”, “Центр української книги” товариства “Просвіта” вис-

ЧИТАЧ ШУКАТИМЕ КНИГУ ЧИ КНИГА — ЧИТАЧА?

тавляють свої видання. Тож кожен може щось купити. Тим часом письменники та видавці виступають перед дітьми. Народний артист України Святослав Максимчук читає перед молоддю в селах Поториця, Жвирка, Забужжя твори наших класиків — Тараса Шевченка, Івана Франка, Ліни Костенко.

Ведуча акції Олена Саганська, спеціаліст відділу внутрішньої політики Сокальської РДА, презентує на радіо нові видання різних видавництв. А допомагали все це організувати бібліотекарі району Тетяна Лобода, Людмила Дідик, Людмила Горбач, просвітяни Олена Назарова, Лариса Фарин, Любомир Тот, Ігор Дацюк.

Свято вдалося, бо його підтримала громада. І купили цікаві, потрібні книжки. Голова райради Олег Солодяк та Ігор Бережницький, в.о. голови районної адміністрації, придбали чималеньку бібліотеку.

Леся Калічка, директор “Центру української книги” товариства “Просвіта”:

— Свято книги в Сокалі унікальне, бо “Просвіта”, церква, школа, районна адміністрація, преса тут діють спільно, тому є результат. Люди знають, що хочуть прочитати, цікавляться новинками. Тож ми, “Центр української книги”, збираючись на такий виїзд, визначаємося, що везти в район, бо в нашій книгарні величезний асортимент: пізнавальна і розвивальна література для дітей, для школярів — підручники, навчально-методична,

художня. Цікаві книжки видають для дітей і підлітків “Ранок”, “Теза”, “Грані-Т”, “Видавництво Старого Лева”, “Аверс”. Слід виокремити словники та довідкову літературу, потрібну кожній людині.

Мешканці нашого регіону особливо цікавляться національно-патріотичною літературою. Саме такі книжки беремо, виїжджаючи в район.

Релігійна тематика, взаємини в сім’ї, виховання дітей, ведення бізнесу, лідерство на засадах християнської моралі — й ці книжки в колі уваги.

Окремо хочу сказати про художню літературу від сучасних відомих авторів. Її читають незалежно від віку. Марія Матіос, Ірен Роздобудько, Оксана Забужко, Юрій Андрухович — найпопулярніші автори. Є багато інших цікавих письменників, але їх, на жаль, менше рекламують.

Якби був чарівний килимок, за допомогою якого ми могли б переміщати нашу книгарню в різні куточки області, то змогли б задовольнити потреби наших читачів, кожен придбав би те, що йому потрібно, чого прагне душа.

Ярослав Пітко, голова Львівського обласного об’єднання ВУТ “Просвіта” ім. Т. Шевченка:
— У країні ще бага-

то проблем із виданням і популяризацією української книжки. Але все-таки хороші книжки є, їх потрібно донести до читача. Львівська “Просвіта” визначила одним із своїх завдань реалізацію програми розвитку розповсюдження книжок серед читачів.

Ми створюємо мережу українських книгарень “Просвіти”. У Львові таких чотири, по одній у Самборі й Золочеві. Плануємо відкрити найбільшу українську книгарню в центрі Львова біля пам’ятника М. Грушевському. Хочемо, щоб у кожному районному центрі була книгарня.

2003 року започаткували акцію “Читай, дивись і слухай українське”. Це ефективна форма донесення книжки до читача. Зустрічі з львівськими письменниками Романом Іваничуком, Богданом Стельмахом, Іриною та Ігорем Калінцями, Ніною Бічуєю, Віктором Небораком, Галиною Пагутяк,

Мар’яною Савкою, Василем Габором залишають добрий слід у серцях людей. Хочеться відзначити і зустрічі читачів з молодими поетами літературних студій “Галиця” і “Джерельце”, які активно пропагують духовні цінності української культури, рідне слово.

КНИЖКОВІ НОВИНКИ ХУДОЖНИКИ УКРАЇНИ Євген БУКЕТ

Найчастіше про найдавнішу історію і культуру ми дізнаємося з розрізнених археологічних уламків, які зберігають пам’ять про покоління, племена і цивілізації, що існували на території сучасної України. З часів Київської Русі наші інформаційні канали поступово доповнюються письментами, які вже в епоху Середньовіччя починають домінувати. В останнє десятиліття естафету універсального сховища знань перебирають на себе електронні носії, зокрема й глобальні — мережа Інтернет. Але, певно, завжди користуватимуться попитом універсальні тематичні довідники, що містять зведену й уніфіковану інформацію про певні галузі життя. Особливий авторитет серед них мають ті роботи, що вперше описують досліджувану проблематику.

Нещодавно вийшов у світ енциклопедичний довідник “Художники України”, який містить близько чотирьох тисяч статей про живописців, скульпторів, графіків, народних майстрів, мистецтвознавців — від найдавніших часів до сьогодення. Виданий Інститутом проблем сучасного мистецтва Академії мистецтв України довідник — перший в Україні.

За скупими рядками фактів, цифр, дат, подій оживає історія українського мистецтва впродовж віків. Зі сторінок енциклопедії дізнаємося про давньоруських мозаїстів і малярів Аліпія, Авдія, Алімпія, майстрів пензля XIX століття Тараса Шевченка, Миколу Реріха, Іллю Рєпіна, всесвітньо відомих художників кінця II тисячоліття Казимира Малевича, Катерину Білокур, Марію Приймаченко та дійсних членів Національної спілки художників, чиє мистецтво широко відоме не лише в Україні, а й далеко за її межами.

Автор-упорядник довідника — Микола Лабінський, відомий енциклопедист, науковий працівник інституту проблем сучасного мистецтва Академії мистецтв України. Він підготував, зокрема, довідники “Митці України”, “Мистецтво України. Біографічний довідник”, два видання “Шевченківські лауреати”. Без сумніву, енциклопедичний довідник “Художники України” буде корисним не лише фахівцям, а й широкому загалу читачів, усім, хто цікавиться минулим і сучасним образотворчого мистецтва.

РУШНИКОВЕ ДИВО

Ніна ГНАТЮК
Фото
Ксенії ГЛАДИШЕВОЇ

На виставці “Миколай іде, Різдво веде” в Національному музеї літератури у Києві представлено десятки рушників народних майстринь Галини і Світлани Махонюк із с. Овадного Володимир-Волинського району Волинського області. І хоч сестри вражені тяжкою недугою, рушники їхньої долі, уяви, натхнення світлі, неповторні й за візерунками, і за технікою виконання.

Елегантні узорі білим по білому — немов різдвяні ялици на узліссях волинських пралісів. Багаті жовто-коричневі квіти, ягіддя, мов розкіш урожаїв материзни.

Чорно-червоні хрестики радощів і смутку. Казкові птиці дитинства, химерні птиці уяви, що летять у незнані краї. Поезія не лише в узорах, а й у назвах рушників. Один з них так і звється — “Сонячні кларнети”.

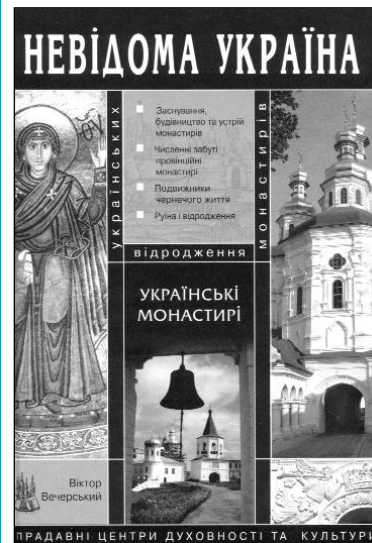

КНИЖКОВІ НОВИНКИ

НЕВІДОМІ МОНАСТИРІ

Євген БУКЕТ

“Українські монастирі” — таку назву має книжка, яка вийшла в науково-популярній серії видавництва “Наш час” “Невідома Україна”.

Презентоване в день покровителя Києва Архістратига Михаїла в Києво-Печерській лаврі видання присвячене прадавнім центрам духовності, культури, мистецтва, науки й освіти нашого народу — українським монастирям. У доступній широкому колу читачів формі розказано про основні правила заснування, будівництва та устрою християнських монастирів, про їхню благодійницьку та культурну працю, про руйнування монастирських ансамблів за часів тоталітарного режиму в XX столітті та про їхнє сьогоденне відродження.

Понад 2/3 обсягу книжки — це докладні розповіді про найвідоміші українські монастирі: Києво-Печерську, Почаївську та Святогірську лаври, вірменський монастир Сурб-Хач у Криму, католицький монастир у Львові, ієвва, Наддніпрянщині, Сіверщині, Лівонії, Галичині, Подільні. Всі ці розповіді щедро ілюстровані, детально описано історичних діячів та події, пов’язані з монастирями.

Насамкінець наведено список спеціалізованої літератури та довідників за адресами й телефонами монастирів і створених на їхній основі заповідників і музеїв.

Автор книжки “Українські монастирі” — Віктор Вечерський, заслужений працівник культури України, доцент Національної академії образотворчого мистецтва й архітектури, член-кореспондент Української академії архітектури. Це вже 26-та книжка автора, підготовлена на підставі його власних досліджень, розпочатих ще у 70-х роках минулого століття.

Заснована 2006-го року серія “Невідома Україна” — це науково-популярні видання, спрямовані на ліквідацію в суспільній свідомості українців “білих плям” національної історії, культури, науки й техніки. Вже побачили світ кільканадцять видань серії, які стали посібниками для учнів шкіл, студентів і всіх, хто хоче збагатити свої знання історії рідної землі. Проте це не повноцінні довідники. Розуміючи це, автори серії закликають тих читачів, що зацікавилися темою, звертатися до спеціальної літератури і робити самостійні дослідження.

“Люди люблять цих птахів за вірність своїй оселі й навіть довіряють їхнім крилам власну долю”.

Андрій ТОПАЧЕВСЬКИЙ

ТАКІ ПРОСТІ Й ТИХІ

Закінчення.
Поч. у ч. 3, 5, 8, 10, 12, 14, 17, 19, 22, 24, 26, 28, 31, 33, 35, 36, 39, 41, 44, 46 за 2008 рік.

Оце посилаю Я вас, як овець між вовки. Будьте ж мудрі, як змії, і невинні, як голубки.

Від Матвія, 10 : 16

У своїх настановах апостолам Ісус говорить про голубів як про невинних, тобто чистих і незлостивих істот. Уподібнюючи неофітів християнських до цих птахів, Син Божий уживає поширені в народній свідомості, а тому ясні образні порівняння. У різних українських перекладах Євангелія це звучить так: *прості, як голубки* або *тихі, як голуби*. Яка розмаїтість лагідних прикмет! Цим птахам у Святому Письмі приділено більше уваги, ніж багатьом іншим тваринам. Повага до голубів засвідчена у пророчих та історичних книгах Біблії, з особливою любов'ю згадано їх у Книзі Псалмів і Пісні над Піснями.

Ще за часів ранньої античності спостережливі власники свійських голубів помітили в них риси шляхетності, незвичайні для інших тварин. Паруються вони надовго, переважно довіку. При цьому обидва птахи виявляють зворушливу подружню увагу і ніжність. Взаємні дотики дзьобами до шиї й голови нагадують поцілунки; голуб нерідко годує свою подругу. А під час висиджування пташенят, яких не буває більше двох, голуб не дозволяє голубці покидати гніздо, по-чоловічому піклуючись про неї; коли ж та не слухається — б'є крилами. Відпускає тільки попоїсти, але тоді сам сідає зігрівати дітей, що з'являються на світ зовсім безпорадними, наче людські немовлята. Протягом першого тижня обоє птахів годують їх особливим “голубиним молоком”, що утворюється

«З БОЖОГО САДУ»

Упродовж цього року наші читачі мали змогу ознайомитися з розділами книжки Андрія Топачевського “З Божого саду”. Сьогодні завершуємо серію публікацій. Ми вдячні Андрієві Олександровичу за надані матеріали і бажаємо, щоб його книжка якнайшвидше побачила світ.

у підшійках батьків. Усе це дивувало античну людність, відповідало патріархальним уявленням про рідинне життя. Та й сучасний вислів “усе, крім пташиного молока” підкреслює вишуканість харчування голубенят.

У давнину навіть існувала думка, ніби лагідність голубів пояснюється відсутністю в їхньому тілі жовчі, з надміром якої чомусь пов'язували погану вдачу. Так гадали і наші предки понад тисячу років тому, коли княгиня Ольга зажадала 946 р. від Різдва Христового викупу у вигляді голубів, які жили в кожному дворі. Про це свідчить “Повість минулих літ”, складена ченцем Нестором. Та вчені-орнітологи виявили, що подібне твердження не зовсім справедливе, бо в голубів хоч і нема жовчного міхура, та з травленням повний гаразд саме завдяки цій рідині. Адже дорослі птахи живляться досить грубим харчем, переважно зерном та насінням бур'янів. Хліб та інші крихти з людського столу для них — делікатеси.

Ще одна цікава риса вирізняє дикого, чи то здичавілого у наших містах і селах голуба з усіх інших птахів, що живуть гуртом і літають зграями. На відміну від ворон, граків або горобців, голуби ніколи не галасують, зберігаючи майже повну мовчанку. І тільки упадаючи біля своєї пари, голуб мелодійно туркоче (за приказкою: “Голубець гукає, як пари шукає”). Коли ж минає залицяння й надходять буденні клопоти про нащадків, самець замовкає, гідно несучи подружній тягар.

Неважно згодатися, що

йдеться про всім відомого сизого голуба. Тримачучи цього невеличкого птаха біля себе протягом тисячоліть, людина вивела різні його породи, що відрізняються забарвленням голови, шиї і грудей, довжиною махових і хвостових пір'їн та ще — своїми здібностями. Декоративні породи мають оригінальний зовнішній вигляд, спортивні — високо, стрімко й красиво літають — линуць. Поштові ж мають виняткову пам'ять, миттєво орієнтуються і можуть повернутися додому звідусіль, куди б їх не завезли. Цим крилатим поштарям у минулі століття за відсутністю телекомунікацій доручали термінові й таємні повідомлення. Вони сприяли зустрічам закоханих, викликали допомогу до оточених ворогами міст. А 1943 року голубка, пролетівши сотні миль над Північною Атлантикою, принесла записку, якою врятувала команду підводного човна. За це їй було споруджено бронзовий пам'ятник на військовій базі.

Та перше в історії важливе повідомлення принесла голубка, випущена старозавітним Ноем. Вона повернулася, тримаючи у дзьобі оливкову гілочку зі звісткою про те, що спала вода з-над землі. Саме з неї й малювали художники минулого століття славнозвісних “голубів миру”. А співець Псалмів Давидових скрушно звертається до Господа: Коли б я мав крила, немов та голуб-

Фото Ксенії Гладішевої

ка, то я полетів би й спочив! Це зайвий раз переконає, що від прадавніх часів люди люблять цих птахів за вірність своїй оселі й навіть довіряють їхнім крилам власну долю.

Образ голуба любий і близький євангелістам. За свідченням Луки, Іван Хреститель побачив, як після охрещення Ісуса Дух святий злинув на Нього в тілесному вигляді, як голуб... (3 : 22). У переказі євангеліста Івана це звучить так: Бачив я Духа, що сховався, як голуб, з неба... (1 : 32).

Батьківщиною сизого голуба вважають Середземноморські країни, а це — південь Європи, Єгипет, Палестина, Туреччина. Називають його ще й с к е л ь н и м голубом, бо влаштовує гнізда в кам'янистих урвищах, куди не зазирає гостре око шуліки і не дотягнеться кітцяста котяча лапа. Це знали й автори Святого Письма: “...будьте, немов та голубка, що над краєм безодні гніздиться”

● УКРАЇНСЬКІ СИМВОЛИ

Микола ДМИТРЕНКО

У народному світогляді є поняття, що без них не обходиться жодна людина протягом життя, зважаючи за ними свою долю. До таких основних світотворчих начал належить місяць. Закорінений у давні міфологічні пласти, образ місяця символізував життя, світло, любов, постійне оновлення, безсмертя, вічність, чоловіче і жіноче начало — Матір — Велику Богиню, Царицю небесну; князя, парубка, козака, нареченого. Місяць — це “нічне Боже око”, “козацьке сонце” (варіант — “циганське сонце”), “в'доське око”, “злодійське око”. Крім того, місяць — символ пустелі, вола, качки, гуски, залежно від форми — серпа, чаші, повноти і надщербності тощо. Отже, місяць символізував позитивне й негативне начало, початок і кінець, приплив і відплив, ріст і вмирання.

Символічні чотири фази місяця: народжується, росте (молодий, повний), старіє і вмирає. Чотири пори року немовби дублюють місячні цикли: навесні все народжується, росте, зеленіє, влітку повніє — досягає піку, восени в'яне, взимку вмирає. За аналогією і людина народжується, розквітає, набирається сили, здоров'я, а потім поволі її втрачає, “в'яне”, старіє. Вважали: людина народилась на молодий місяць — енергійна, радісна, весела, молодилиця все життя; на старий місяць — похмура, швидко старіє.

За повір'ям, якщо на молодий місяць підрізувати дівчині косу, то швидко ростиме довга й товста. Саме у цій фазі місяця сприятливі

умови для росту дітей, рослин, тварин. За народними прикметами, на місяць-молодик добре сіяти, садити — усе добре прийматиметься і ростиме.

Віра в цілющу силу молодого місяця породжувала шанобливе до нього ставлення; молилися як до божества, просили здоров'я, доброго сну, врожаю, любові. Образ місяця як всесильної істоти, що може вплинути на майбутню долю, відображено в багатьох заговляннях, що виникли з різного приводу, проте належали, як правило, дітям, молодим — тим, хто ріс, будував, зміцнював свій фізичний і духовний стан, статус у соціальному середовищі. Скажімо, дівчина просила в місяця звичайного життєвого сприяння: “Місяцю-князю, нічний владарю! Ти поза хмари літаєш, увесь мир видаєш. Подивись мені в очі, подивися в потилицю, як я піду на вулицю. Тобі, місяцю-князю, світлитися-жмуритися; мені, красній діві, нічим не журитися. Тобі, місяцю-князю, ясененько світи-

ти; мені, красній діві, добре походити. Тобі, місяцю-князю, сонце зустрічати; мені, красній діві, солоденько спати”.

Дівчина, турбуючись, щоб милий їй хлопець звернув на неї увагу, ставала на порозі хати й тричі молилася до місяця: “Місяцю-молодий, на тобі хрест золотий! Як ти, місяцю, сяєш Богові й людям, щоб я так сіяла і вгодна була Богові, Іванові (чи інше ім'я) і людям”.

Цікаво, що й парубки не цуралися таких заговлянь, щоправда, їхні прохання частіше стосувалися кар'єрних устремлінь, соціального статусу: “Святий місяцю, славен ти перед Богом, перед царями, перед панами, перед миром християнським! Щоб я такий був перед царями, перед панами, перед усім миром християнським!”

На молодий місяць люди застосовували лікувальну магію слова, звертаючись саме до місяця, адже коли його не було на небі, то він сховався у потойбічний світ, у світ мертвих. Вважали, що місяць може забрати в людей хвороби і віднести у те мертве царство без повернення. Недарма старий місяць, вмираючи, зникає, а коли з'являється, то люди просять у нього допомоги. Старші, побачивши молодик, примовляли:

Місяць, місяць молодий,
В тебе ріг золотий.
Тобі півпівня,
Мені на здоров'я.

Для того, щоб позбутися зубного болю, зверталися до місяця: — Місяцю молодий, на тобі хрест золотий. Ти мертвим світиш?

...в?

...в? У них зуби не боліли?

— Ні болять, ні щемлять, мов залізниці, стоять.

— Щоб повік так у (ім'я) зуби не боліли, не щеміли, назавжди заміли, як у мертвого.

У народному соннику місяць також символізує багато: “Місяць — молодик, жених; місяць у хмарі — жених буде бідний, а коли ясний, то буде багатий”, “Як сниться комусь місяць на небі, то це прикмета скорої любові”, “Як сниться місяць дівчині — то жених, а як жінці — то залишиться вдовою”, “Коли чоловікові сниться ясний місяць, то його дружина буде матір'ю, а коли хлопцеві, то він може посвататись із покриткою”, “Вагітній присниться місяць — уродиться хлопчик, а сонце — дівчинка, а зорі — то будуть близнята”.

За образом місяця передбачали погоду: ріжками донизу (перекінута чаша) — на дощ; почервонів — на вітер, зблід — на негоду. Відповідно під час панування місяця-гнилуші не радили косити, заготовляти сіно й деревину для будівництва, бо сіно пропаде, а дерево поточать шашлі.

Місяць як символ світотворення часто зустрічається в колядках та щедрівках у складі тріади: сонце, місяць, зоря (зірки). Тут він символізує чоловіка, сонце — жінку, зорі — дітей: “Ясен місяць — пан господар; красне сонце — господина; дрібні зірки — то їх дітки”. Згодом місяць у піснях став символізувати парубка. Чудовий символ-паралелізм:

Ой ти, місяцю, я зіронька ясна.
Ой ти парубок, я дівчина
красная.

(Єремія, 48 : 28). Ця звичка вільних предків допомогла сизарям чудово пристосуватися до нових умов, зайнявши карнизи та балкони міських кам'яниць. Та й з харчем пощастило: навряд чи в Україні є хоч маленьке містечко, мешканці якого не годували б здичавілих голубів. Справжніх же диких сизарів у нас можна бачити тільки в гірському Криму, де вистачає скель і урвищ, та й зима тепліша.

Обидва інших голуби, синяк та припутень, або гривач, перебівають холоди у теплих краях. Восени, перед відльотом, сім'ї припутнів збираються у зграї й мандрують ланами на південь. У цьому вбачали волелюбність: “Козак, як голуб — знявся та й полетів”. Частина летить уздовж Дніпра і далі через Крим, інша — Кавказьким берегом до Батумі й Трапезунда. Звичайно, з багатьма пристанками на відпочинок. Чи швидко? Відстань від Києва до Ялти вони, не поспішаючи, долають за два тижні.

Синяк і припутень у містах та селах ніколи не гніздують. Не маючи нічого спільного зі звичайним сизарем, вони не знайшли в людині захисту й досі лишаються ласою дичиною. І зустріти їх не так просто, як зледащилих міських сизарів. Криються по лісах, особливо під час парування та доглядаючи малечу. Синяк, чиє блакитно-сірувате забарвлення відповідає назві, селиться в дуплах старих дерев. А гривач-припутень з білими плямами на шиї та крилах мостить гніздо на гілці або верхівці. Як і всі голуби, він майстер невеликий і просто складає сухі гілочки, нічим їх не скріплюючи і не встеляючи. Назва ж “припутень” означає “дурник”, але це несправедливо: мисливці розповідають, як важко помітити цього чималого, завбільшки за ворону, птаха. А влучити — й поготів, бо стрімко летить поміж дерев, круто повертаючи з боку в бік. Коли ж весною з лісової хащі до вуха долине його гучне “гу-гу-гу”, уважайте, що вам поталанило не менше, ніж почути багаторазове “ку-ку” від зозулі, що віщує довге життя.

Багата символіка місяця не тільки в пізніших за походженням піснях про кохання та сімейне життя, а й у календарно-обрядових, родинно-обрядових піснях, зокрема веснянках, весільних. Наприклад, у весільному обряді з місяцем порівнювали не лише нареченого-князя, а й коровай:

Світи, місяченьку, з раю
До нашого короваю,
Бо такий наш коровай красний,
Як на небі місяць ясний!

Є чимало легенд про те, як з'явився місяць, чому місяць буває сумний або як на місяці виникли плями. Подекуди вважали, що місяць — витвір нечистого. Бог створив сонце. Чорт і собі спробував, але в нього нічого не виходило. Тоді він украв кавалок сонця і з нього утворив своє сонце — місяця. А оскільки нечистий торкнувся сонця, то на ньому відтоді є плями. Загальновідома біблійна легенда про Авеля й Каїна, пов'язана з плямами на місяці. У кримсьотатарському фольклорі місяць символізує жінку (колись боги розпорядилися так, що жінку за неправильну поведінку відіслали на місяць).

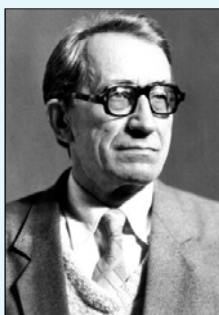
Деяких людей називають сновидами через те, що вони не вбереглися згубного впливу місяця, коли він під час сну світив крізь вікно й спричинив несвідоме вставання й вештання. Сновиди, кажуть, із заплученими очима може блукати подвір'ям, вилазити на дерева й дахи, а тому не слід його гукати в той час, щоб не впав і не розбився.

Популярний вислів “медовий місяць”, пов'язаний із часовим проміжком стосунків одружених, символізує найщасливіший період життя.

СЛОВО ПРОСВІТИ

ТИЖНЕВИК ВСЕУКРАЇНСЬКОГО
ТОВАРИСТВА «ПРОСВІТА»
імені ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

АНОНС

Як і годиться у день цього найголовнішого свята грудня, редакція “Слова Просвіти” приготувала подарунок своїм читачам. І звісно ж, це суто просвітянський подарунок. Член редколегії нашого тижневика професор Іван Пилипович Ющук надав нам ексклюзивне право на друк вкрай необхідної для учнів та вчителів книжки. У новому 2009 році Всеукраїнський культурологічний тижневик “Слово Просвіти” презентує своїм читачам “Уроки української мови” від професора Івана Ющука.

Тільки з допомогою нашого тижневика ви зможете підготуватися до зовнішнього незалежного оцінювання. Курс вестиме один із найкращих мовників України, автор підручників з української мови Іван Пилипович Ющук.

Про фонетику, лексику і фразеологію, морфологію і правопис сучасної української мови ви дізнаєтесь, засвоївши 27 уроків, які містять теоретичний курс і приклади вживання в мовній практиці. Крім того, ви зможете ще й перевірити себе — після кожного уроку надано завдання для самостійного виконання.

Передплатуйте й читайте “Слово Просвіти” — знатимете українську мову на “відмінно”!

УКРАЇНСЬКЕ ДИВО — МАРІЯ ПРИМАЧЕНКО

Надія КИР'ЯН
Фото Ксенії ГЛАДИШЕВОЇ

100 років тому, в січні 1909-го, в селі Болотня на Поліссі, зовсім близько від Чорнобиля, народилася художниця від Бога — Марія Примаченко (Приймаченко). Весь свій вік мешкала в рідному селі, пережила війну, катастрофу атомного реактора, через яку загинув її родич, що там працював, господарювала на городі, латала мішки в колгоспі, заробляючи копійки, ходила у селянському одязі — і прославилася своє село й Україну на весь світ. Пабло Пікассо писав про неї: “Я схилиюся перед дивним мистецтвом цієї геніальної українки”.

У ній щасливо поєдналися талант, надзвичайна працелюбність і висока моральність. 80-річною не випускала пензля з рук, надихаючи на творчість сина Федора й онуків.

Небагатослівна, на питання відповідала короткими фразами, наче боялася сполахати буйну фантазію, яку

втілювала в картинах. Створила їх понад 800, 650 з них зберігається в Київському музеї українського народного декоративного мистецтва. У цьому музеї днями відкрилася виставка, де представлено понад 180 творів.

Квінтесенція творчості майстрині — декоративні панно із зображенням звірів і фантастичних істот. Вони вражають неповторністю. Це унікальні витвори, в яких уява Марії Оксентівни сягає високої алегорії.

У вступному слові на відкритті виставки директор музею Адріана Вялець сказала, що Марія Примаченко посідає одне з найпочесніших місць серед визначних майстрів “наївного” малярства поряд з Анрі Руссо, Ніко Піросмані, Іваном Генералічем, Іваном Нікіфоровим. Не маючи спеціальної освіти, художниця піднялася до світових висот.

Унікальність цієї виставки в тому, що творчість художниці показана в ретроспекції: з 1936 до 1987

року. Крім декоративних панно на папері, експонують керамічні твори з розписами майстрині 1937 року та декоративні тарелі 1970-х років.

Адріана Феодосіївна подякувала колективу музею, зокрема Олені Шестаковій та Ользі Новодерожжій за ентузіазм у підготовці виставки.

Міністр культури і туризму Василь Вовкун зазначив, що це вже третя акція, якими розпочався Рік Марії Примаченко. “Ми хочемо бути з Марією не лише в Україні, а й у світі, — сказав міністр. — Вона жила в селянській хаті, щодня поралася по господарству, саджала, полола, шила, прала і залишила величезну мистецьку спадщину — дивуюся, коли все встигала?”

Склалося враження, що свої квіти художниця посадила в кожній українській хаті, в кожній душі. Спостерігав, як іноземці, які дивляться на її твори, дивуються і самі нібито стають подібними до українців.

Нехай вона зі своїми квітами і птахами живе у небі над нами, а вас усіх вітаю з Роком Марії”.

Голова Національної спілки народних майстрів України Євген Шевченко висловив упевненість, що таку унікальну постать шануватимуть наші діти й онуки. “XX сторіччя принесло багато страждань — війни, голодомори, — сказав він. Але не тільки цим запам'яталося. Три наші унікальні мисткині — Марія Примаченко, Ганна Собачко-Шостак і Катерина Білокур залишили неоціненний скарб — твори, у яких відчуття єдності природи, всього суцього на землі, потяг до всеперемагаючої краси”.

Адріана Вялець

Характерно, що ці визначні художниці зустрілися в музеї: на першому поверсі — виставка Марії Примаченко, на другому — Ганни Собачко-Шостак і Катерини Білокур.

Письменник Роман Лубківський, друг музею, сказав: “Ця виставка епохальна — вона віддзеркалює певну епоху. Це — дивовижний світ, дивовижне життя, і в ньому ми, українці, з нашою міфологією, поєднанням барокового мислення і конкретики.

Я замислився: кого з наших чоловіків можна поставити у мистецтві поряд з цими дивовижними жінками? Згадав Сколосдру, Никифора Дровняка. Подумав: чи можна цей дивний світ порівняти з поезією? Виникли асоціації з раннім Тичиною, Богданом Ігорем Антоничем, у якого є образ “сонце — лев”. Де ще можна таке побачити? У Марії Примаченко. Це настрій, чуття. Це наші джерела, наше коріння”.

Хто не побуває на виставці — багато втратить. Тут розкошують фантастичні звірі: зелений крокодил і червона мавпа, папука-вершинник і п'ятиголова сова, крилатий кінь у жовтих тюльпанах, над яким летить дивовижний птах — посередник між Небом і Землею. І річка, якою пливуть уздовж калинового берега човники з вітрилами. Пливуть у далекий світ і повертаються до цього калинового берега, бо він — найкращий.

Засновник:
Всеукраїнське
товариство “Просвіта”
імені Тараса Шевченка
Реєстраційне свідоцтво
КВ № 4066
від 02.03.2000 р.

Шеф-редактор
Павло МОВЧАН

Головний редактор
Любов ГОЛОТА

Редколегія
Любов ГОЛОТА (голова),
Ярема ГОЯН,
Павло МОВЧАН,
Олександр ПОНОМАРІВ,
Іван ЮЩУК

Перший заступник
головного редактора
Ніна ГНАТЮК
279-49-47

Заступник головного редактора
Петро АНТОНЕНКО
279-49-47

Заступник головного редактора
з виробничих питань
Наталія СКРИННИК
278-01-30 (тел/факс)

Відповідальний секретар
Ірина ШЕВЧУК

Відділ мови
Святослав МІЗЕРНЮК
279-39-55

Відділ просвітянської роботи
Надія КИР'ЯН
270-55-57

Відділ коректури
Олена ШУЛЬГА
278-63-69

Комп'ютерна верстка
Ірина ШЕВЧУК
Олег БЕССЬКИЙ
278-63-69

Інтернет-редактор
Євген БУКЕТ
279-39-55

Черговий редактор
Надія КИР'ЯН

Бухгалтерія
279-41-46

Адреса редакції:
вул. Хрещатик, 10-Б,
м. Київ, 01001

E-mail: slovo_prosvity@ukr.net
http://slovoprosivity.org.ua

Видруковано з готових
фотоформ на комбінаті
“Преса України” у середу.
Зам. № 3301252
Наклад — 22300

Листування з читачами —
тільки на сторінках газети.
Відповідальність за достовірність
інформації несуть автори.
Редакція залишає за собою право

редагування та скорочення текстів.
При використанні наших публікацій
посилання на “Слово Просвіти”
обов'язкове.

Індекс газети
“Слово Просвіти” — 30617
Передплатна ціна, враховуючи
поштові послуги:
на місяць — 4,27 грн.
на 3 місяці — 12,36 грн.
на 6 місяців — 23,42 грн.

СТРАШНА СПОКУСА ВІТЧИЗНЯНОЇ КРИЗИ

ПОГЛЯД

Володимир ФЕРЕНЦ,
м. Івано-Франківськ

Після недавньої заяви Прем'єр-міністра Юлії Тимошенко народ справді запанікував. Замість чіткої програми поведінки влади і порад для населення ми почули серйозні звинувачення на адресу Нацбанку і Секретаріату Президента в обвалі гривні. Зараз дедалі більше людей намагається самотужки з'ясувати, що коїться в українській економіці та владі. Інших втягують у цей процес епітажні українські ЗМІ. Народ стрімко розумнішає, тому вже не вдається тримати людей за лохів, які віритимуть словам урядовців і політиків. Кожен з нас чудово розуміє, хто контролює парламент і уряд, адже саме там зосереджені представники небідних людей, які володіють експортно орієнтованими великими підприємствами й українськими банками. Нерідко олігархічні структури поєднують частку в банках із володінням бізнесом. Саме в цьому середовищі варто шукати зацікавлених у знеціненні гривні, а не в Нацбанку і тим більш не в Секретаріаті Президента.

Хто повірить, що в обвалі гривні зацікавлений Нацбанк? Він так само, як і уряд, не може нічого

вдіяти, якщо обвалити гривню хочуть представники великого олігархічного бізнесу. Зараз, під завісу світової кризи, їм це вигідно і легко реалізувати. Не варто звинувачувати ні уряд, ні Національний банк, ні Президента. Криза засвідчила, що ситуацію в країні держава не контролює, точніше, контролює руками владних інституцій, що перебувають під впливом олігархічного капіталу. Саме він, залишаючись у тіні, зацікавлений у знеціненні гривні. Бізнесово-банківській олігархії, безумовно, хочеться заробити на валютних махінаціях. Це буде маленькою компенсацією від українського населення за втрати від експортних операцій.

Страшна спокуса полягає зовсім в іншому, і про це мало хто говорить. Справжня мета остаточного обвалу гривні — не одномоментні виграти, а курс на зниження до мінімуму вартості робочої сили і знищення малих та середніх підприємств із застарілим обладнанням і технологіями, які досі нещадно експлуатували без жодної реорганізації та осучаснення. Зниження курсу гривні дасть змогу тим, хто за безцінь придбав радянські підприємства, і надалі дешево в доларовому еквіваленті платити ту саму зарплату в гривнях, але вже без жодних премій і доплат, мотивуючи кризою. Заво-

ди, що виживуть, малозатратно деякий час виготовлятимуть ту саму продукцію, а далі — вигідний продаж на металобрухт, а працівників — у безробітні: хай рятуються самі.

Уже зараз аналітики пишуть про знищення середнього класу. Насправді йдеться про знищення національного виробника. Експортно орієнтовані монстри, хоч і працюють в Україні, але об'єктивно вони вже частка глобалізованого капіталу, антагоністи національного внутрішнього ринку, який годуватиме населення. Тому вони — не національний виробник, а той, хто його поглинати і нищитиме, якщо держава це допустить.

Національна економіка, яка повинна працювати передовсім на український внутрішній ринок, руйнується безповоротно, а він не захищений ні законами, ні діями уряду. В інших країнах громадяни не так страждають від наслідків світової фінансової кризи тільки завдяки розвиненості й захищеності внутрішнього ринку та сильним позиціям дрібного і середнього національного виробника.

Конкретного винуватця немає — винна вся система влади, яку треба змінювати задля користі громадян. Якщо не займатися звинувачувальним піаром, забути про телебачення і мовчки працювати на національного виробника та розвиток внутрішнього ринку, олігархи стануть зайвими і за власні кошти самі розв'яжуть свої проблеми, а система української влади трохи наблизиться до народу.

Фото Ксенії Гладішевої

Фото Ксенії Гладішевої

23 грудня під стіни Кабміну і Верховної Ради вийшли протестувати профспілки України

Ірина РОДЧЕНКО

Україна завжди була скарбницею культурних і духовних цінностей, державою з високим економічним і науковим потенціалом, інтелектуальною елітою, яка зростала на багатих досягненнях не одного покоління талановитих предків. Висока професійна підготовка українців і сьогодні формує гідний імідж своєї країни.

Прекрасну можливість показати світовій спільноті економічний, інтелектуальний потенціал і можливості держави, заявити про себе на повний голос, бажання зміцнити і налагодити дружні партнерські відносини, поділитися досвідом і планами на майбутнє українським підприємствам, організаціям, навчальним закладам надає Інформаційно-видавничий центр “Діловий партнер”. Досвідчений і професійний колектив центру працює над створенням оригінальних проєктів, реалізацією нових та цікавих творчих ідей.

Для створення позитивного міжнародного іміджу України видавничий центр за підтримки Міністерства закордонних справ України, Міністерства економіки України, Міністерства освіти і науки України, Торгово-промислової палати України, Асоціації міст України і громад розпочав роботу над національною презентаційно-рей-

тинговою програмою “Діловий імідж України. Національні досягнення”.

Головне завдання програми — ознайомити ділових людей різних країн з напрацюваннями у сфері наукових технологій, високоякісною продукцією українських товаровиробників, діловими відносинами, що вже існують між українськими підприємствами і зарубіжними партнерами, сприяти залученню іноземних інвестицій в Україну.

Протягом року професійну діяльність провідних підприємств, організацій, установ і навчальних

НАЦІОНАЛЬНА ПРЕЗЕНТАЦІЙНО-РЕЙТИНГОВА ПРОГРАМА «ДІЛОВИЙ ІМІДЖ УКРАЇНИ. НАЦІОНАЛЬНІ ДОСЯГНЕННЯ»

“Магістраль”, газета “Сільська правда від Івана Бокого”, медична газета “Ваше здоров'я”, всеукраїнський культурологічний тижневик “Слово Просвіти”, Івано-Франківська обласна газета “Галичина”, Національна телекомпанія України.

Завершальним етапом програми стане альманах і компакт-диск “Діловий імідж України. Національні досягнення”, у якому будуть гідно представлені керівники і висококваліфіковані колективи агропромислового, промислового, паливно-енергетичного, транспортного, будівельного комплексів, підприємства охорони здоров'я, заклади освіти і науки, успішно презентуватимуть свою діяльність представники різного спектра послуг, засоби масової інформації, талановиті митці України. Окремі розділи в альманасі буде присвячено обласним центрам країни, містам і громадам.

Гортаючи сторінки цієї книги, кожен дізнається про успіхи і досягнення України.

Повнокольорове видання, ділові українська й англійська мови, сучасний дизайн і поліграфія, компакт-диск, додаткове розміщення інформації через Інтернет і цілеспрямоване безкоштовне розповсюдження сприятимуть розширенню взаємовигідного співробітництва між діловими колами України та інших країн, подальшій інтеграції нашої держави до світової економічної співдружності.

Неоціненну допомогу видавничому центру вже кілька років посильно надає Міністерство закордонних справ України. Альманахи і компакт-диски МЗС розповсюджує через дипломатичні установи України в 120 країнах світу. Торгово-промислова палата, у свою чергу, — на міжнародних бізнес-форумах, конференціях, під час зустрічей з представниками іноземних делегацій, візитів представників ділових кіл України до зарубіжних країн, на виставках, які організовує ТПП України. У середньому за рік вона проводить близько 120 різних заходів. Асоціація міст України і громад підтримує інтереси місцевого самоврядування не лише на національному рівні, а й на європейському.

Сьогодні доводиться докласти чимало зусиль для створення позитивного іміджу нашої країни серед світової спільноти. Для колективу “Ділового партнера” динамічне зростання і розквіт України — першочергове завдання. Тому інформаційно-видавничий центр — надійний партнер для всіх, хто готовий іти шляхом, який обрала Україна.

Роботу центру відзначено багатьма нагородами. Численні позитивні відгуки посадовців, представників посольств і представництв, ділових кіл, науковців про значущість і важливість такої програми — результат роботи висококваліфікованих фахівців.

Логічне завершення напруженої продуктивної роботи — урочиста церемонія презентації нового іміджевого альманаху та компакт-диска.

Імідж завжди тримається на знаннях, професіоналізмі, надійних дружніх партнерських стосунках. Тому колектив видавничого центру намагається показати всій світовій спільноті, що Україна — надійний партнер, країна з розвинутою промисловою базою, багатими культурними традиціями і високим науковим потенціалом.

НЕСТИ ЛЮДЯМ СВІТЛО

Фото Ксенії Гладішевої

ПРИВІТАННЯ СВЯТІЙШОГО ПАТРІАРХА КИЇВСЬКОГО І ВСІЄЇ РУСИ-УКРАЇНИ ФІЛАРЕТА

маємо. Але ви бачите, як ззовні і зсередини Українську державу хочуть розхитати і знищити, зробити колонією.

Зверніть увагу, в яких напругах іде боротьба з нашою державою, з нашим народом: це мова і церква. Чому мова і церква стали об'єктом нападу тих, хто не хоче бачити Україну незалежною? Тому, що без мови не існує нації. Тож іде боротьба за те, щоб нам нав'язати другу державну мову, щоб через неї нищити українську. Церква — це душа народу. Якщо душа залежна, то і народ, і нація залежні від того, хто поневоливі. Ви бачите, які нападки на національну Українську Церкву — Київський Патріархат. Але хоч як намагатиметься наш ворог нищити українську мову й Українську Церкву — нічого не вийде, бо з нами Бог! Нині молодь заговорила українською мовою. Це майбутнє України. Тому українська мова незнищенна!

Я вдячний вам, просвітянам, за те, що ви сприяєте відкриттю парафій Київського Патріархату. Завдяки Всеукраїнському товариству “Просвіта” маємо багато парафій на сході.

Сьогодні уже не йдеться про те, що можна знищити Київський Патріархат — він є і буде. Але наша боротьба за те, щоб в Україні була об'єднана Православна Церква, і рух у цьому напрямі почався серед молодого Єпископату Української Православної Церкви Московського Патріархату. Не

старий український Єпископат, вирощений в умовах безбожної влади, а новий, який піднявся в умовах незалежної Української держави, починає думати по-українськи про інтереси Української Церкви й Української держави.

Ви бачите, в якій небезпеці ми живемо: в умовах двовладдя. Той, хто закладав цю міну уповільненої дії, радіє, бо вона спрацює: там, де двовладдя, порядку нема. Передусім ми повинні виправити цю велику помилку 2004 року.

“Просвіта” — це та народна армія, яка єдина може перевернути свідомість багатьох українців, показати їм, куди вони йдуть і ведуть український народ. Ми повинні захистити Українську державу, Українську Церкву, українську мову. Я впевнений, що разом ми це зробимо, адже з нами Бог.

Бог благословив Україну бути незалежною. Не революція, не зброя — незалежність нам дана внаслідок боротьби, страждань нашого народу, завдяки тим багатьом героям, які загинули в Сибіру, на Коліми, на Соловках. Вони вистраждали перед Богом нашу незалежність. І Бог, дивлячись на страждання українського народу, на його поневолення, благання, постійні молитви, послав нам те, чого ми хотіли. Тепер, отримавши цей дар, ми повинні зберегти його. Тому треба і самим надихатися й інших надихати на захист України і нашого народу.

Слава Ісусу Христу!
Слава Україні!

Фото Ксенії Гладішевої

ПОДАРУНКИ ВІД МИКОЛАЯ

19 грудня Святий Миколай привітав дітей просвітян, що зібралися в актовій залі дитячої музичної школи № 1 ім. Якова Степового.

Святкове дійство з ангелами, що творять справжні дива, підготували вихованці музичної школи.

З вітальним словом звернувся заступник голови і відповідалний секретар Всеукраїнського товариства “Просвіта” ім. Тараса Шевченка Микола Нестерчук. Він подарував набір книжок школі, а діти отримали від “Просвіти” набори компакт-дисків “Дитячої колекції”: “Земля та Всесвіт”, “Видатні композитори світу”, “Тварини нашої планети”, “Українська мова”, “Міфи України”.

Фото Ксенії Гладішевої

Закінчення.
Початок на стор. 1

Західних оглядачів особливо насторожує можливість появи нового світового гегемона — економічно потужного Китаю в союзі з Росією чи самостійно; також вони вказують на те, що “нова холодна війна” в такому зміненому форматі може бути ще небезпечнішою для світу. В Україні ж населення в холодних квартирах із жахом очікує оголошення цін на російський газ — цього вічного показника нашої залежності від північного сусіда.

Проте, попри будь-які політичні теорії, наразі світ нагадує скляну кулю зі штучним снігом, яку взяли до рук й струслили, щоб подивитись, як він падатиме. Всередині цієї кулі не існує жодних балансів сил і переважаючих “полів” — якщо її тримає в руках дитина. У мене ж несподівано виникає запитання: хто ми сьогодні? Штучний сніг у новорічній кулі? Дитина, яка її тримає? Чи взагалі — живемо поза світом?..

А все ж ми з вами стаємо частиною історії — вперше світовий порядок порушив усі закони свого розвитку, які так ретельно прописували ідеалісти і реалісти, марксистки і представники новітньої школи права. Гоббс і Мор, Маркс і Шпенглер — чи могли вони передбачити, що цю блакитну скляну кулю перевернуть під таким кутом?

Мені можуть заперечити, що це тимчасово — закони розвитку неможливо порушити, і цей стан перехідний, як і стан невагомості в ліфті, що падає, — рано чи пізно відбудеться “приземлення” або ж ліфт загальмує на страхувальному тротуарі.

Безумовно, так. Проте коли перебуваєш у ліфті, що падає, навряд чи будеш вираховувати свої шанси. Лишається сподіватися на диво. І на те, що поруч із тобою, в цьому ж падаючому ліфті (даруйте за жор-

ПРОЩАВАЙ, ВИСОКОСНИЙ!

стоке порівняння) перебувають і ті, хто давно вже вважає себе якщо не небожителем, то невразливим — точно. Ну, звичайно ж, я про наших політиків, які ніколи не втомлюються нас дивувати, а 2008 року перевиконали всі мислимі й немислимі ліміти “по здивуваннях”.

Не встигли діти адаптуватися в школі, а батьки — привчити себе перевіряти домашні завдання у власних чад, як затишні родинні вечори було безнадійно перервано безкінечними політичними телешоу: Верховну Раду залихоманило, демократичну коаліцію повело “в нікуди” — 39 голосів від фракції НУ-НС ухвалили вийти з помаранчевої спільноти, яка, виявляється, спільнотою не була. Далі ви, дорогий читачу, самі добре все знаєте: чергові позачергові вибори мали відбутися 7, а потім — 14 грудня. Замість виборів у листопаді відбулося звільнення молодого і перспективного Арсенія Яценюка з посади голови Верховної Ради, а 9 грудня Володимира Литвина вдруге обрано головою українського парламенту.

Осінь і перший зимовий місяць нагадували жорстокий карнавал для обраних із безцеремонним зриванням не лише масок, а й усього того, чим би влада мала прикривати власну срамоту. Втім, натреновані Савіком Шустером українські політики давно вже перестали відчувати сором: баба Палажка та баба Параска від Івана Нечуя-Левицького — просто діти у порівнянні з високими достоїнствами, їхньою “правдивістю й послідовністю” у словах і ділах, неконтрольованою лексикою і такими самими неконтрольованими емоціями. Особисто я почала думати про те,

Фото Ксенії Гладішевої

чому слово “леді” у вустах Президента звучить як лайка і чому припустимо називати “воровкою” Прем'єр-міністра, не даючи їй здійснити будь-яких самостійних кроків? Чому взагалі можливий в Україні цей поєдинок честолобств, коли на кін—ринг—бранне поле, наче жертвних ягнят, кидають народ, його завтрашній і сьогоднішній день? Чому над Києвом, столицею України, обличчя якої щодня спотворюється бездумними забу- і пере-будовами, можливі сюрреалістичні словесні польоти “у сні й наяву” знову обраного мера Леоніда Черновецького? Звідки оця зловтіха добре доглянутих і ситих, впакованих у прапори різних кольорів політиків, що “завтра буде ще гірше”? Чи хоч один із них чув Шевченкове: “Чого ж ви чванитеся, ви! Сини сердешної України!” І чому ніхто не пояснить їм, чванковитим і безсовісним, що “є ще й Божий суд”, що, щодня втрачаючи Україну, вони втрачають і себе — бо кому вони потрібні без нас, українців, без нашої підтримки і нашої сили?! Очевидно, навіть вша-

нування пам'яті жертв Голодомору, навіть 90-ті роковини бою під Крутами нічого не вчать тих, хто історію українського народу і свою власну людську історію сприймають як переможний чвал ситості омерседесеними, але так само розбитими шляхами власної держави, перед якою їм так любо похизуватися зі скляними булавами... Де ваше військо, фальшиві гетьмани і каліфи на годину? Невже сподіваєтеся, що обезголовивши, обібравши народ, за юдині срібняки зіб'єте загони й поведете їх “на Київ” — аби вистоювали, викрикували, висистували ваше благополуччя й ваші владні крісла? Невже, роздавши гріш на “Мівіну” для блідих дітей, позбавлених шкільних сніданків, будете і далі отими жирними щурами, що розточують, роз'їдають, підточують віру людей у незалежну Україну?..

Ні, щось має змінитися в нас самих. У нашій державі. На нашій землі. Я вірю в це — мені вистачить тієї додаткової секунди, яку посилає Великий Час цьому найдовшому за останні 16 років високосному, що

віддається від нас. Я запам'ятаю його перемоги, а не поразки. Красу спортивних здобутків на Олімпійських іграх у Пекіні. Козацький закрий братів Кличків, їхню силу і впевненість. Золоті й надзвичайно врожайні поля 2008 року. Спільну молитву в листопаді й слова молитви, з якою Президент Віктор Ющенко звертався до Бога. Мене тішитимуть усмішки малят, яких народилося більше, ніж у попередні роки, і щасливо сплетені руки тих, що йшли до шлюбу. Здобутки українських учених, які працюють на рівні кращих науковців світу. Книжки моїх улюблених поетів і прозаїків. Врешті, я пам'ятатиму мить щастя, яку відчула особисто 2008 року — таке буває раз за життя.

Ти був благословенним, високосний! Адже вкотре хід всесвітнього годинника безкомпромісним своїм биттям дає зрозуміти українцям: будьте собою! Тільки відчуття власної українськості, власної національної душі, власної землі під ногами зроблять вас невразливими. Я вірю у велике Новорічне диво віддалення всього незугарного, невдалого, ненаціонального і недержавного разом із дванадцятьма ударами годинника, що з'єднає велику й малу стрілки, об'єднавши нас у передчутті нового й невідвратно переможного, і кожен з нас відчує себе сильним, здоровим, успішним. Криза, як крига — вона розтане, а ми обернемо прибутну воду на майбутній врожай. Інакше неможливо: я чую, як визріває нездоланна національна праведна сила, і всі ми — воїни її.

Прощавай, високосний! Дякуємо за все добре, але все лихе ми здолаємо. Ми вже чуємо переможну ходу Різдва, невмирущу мелодію “Щедрика”, і Бог благословляє нас життям у прийдешньому 2009-му. Будьмо разом!

Любов ГОЛОТА

Олексій РОВЕНКО,
вчитель-пенсіонер,
с. Горохолина
Богородчанського р-ну
Івано-Франківської обл.

На шляху Івано-Франківськ — Ворохта на лівому березі річки Бистриці Надвірнянської, праворуч від Цуцилова Надвірнянського району розкинулось підгірське село. Це Грабовець Богородчанського району.

За даними розкопок, які проводив 1934—1936 рр. професор Ярослав Пастернак, околиці Грабівця були заселені вже 1500 років тому. Свідчать про те відкриті доктором Пастернаком карпатські кургани та могили IV—V ст. Професор стверджує, що ті могили — перші слов'янські поховання на західноукраїнських землях. Про багату історію Грабівця свідчать залишки двох городищ: одного княжих часів, а другого — козацьких, а також монети IX—XI ст., знайдені місцевим селянином.

В історичній літературі перша письмова згадка про Грабовець датується 1451 роком. 1650-го жителі села брали участь у боротьбі з польською шляхтою. Вірогідно, що заклали село українські шляхтичі. Вони збудували церкву, що називалася “шляхетською”. Пізніше спорудили другу церкву, яку називали “хлопською”. Богослужіння проводили позмінно — однієї неділі в одній церкві, а наступної — в другій. У селі кількісно переважали селяни із шляхетськими прізвищами (Грабовецькі, Ясінські, Голинські тощо). Ці люди — нащадки родів, що не зреклись рідної землі, розсіялися серед народу.

У Грабовці був колись монастир, у якому жив засновник Манявського скиту Йов Княгиницький, був як його гість український проповідник і полеміст Іван Вишенський. Збереглася назва одного з узгір'їв за селом — Чернече та твердження місцевих мешканців, що черешні, які ростуть в лісі за селом, — це залишки колишніх монастирських садів. 1873 року в Грабовці народився український вчений, професор Львівського університету Карл Гадачек — дослідник прадавньої культури Поділля й Опілля.

За Польщі українська громада села зазнала національного і соціального гноблення. Починалося все від спольщення прізвищ, наприклад, Грабовецький перекручували на Грабовецькі, Ясінський на Ясінські. Але це не допомогло перетворити українця на поляка. Добре відомі з тих часів переслідування українських священиків, що вели метрикальні книги українською мовою. Так, пароха Грабівця о. Володимира Лучківа за відмову вести ці книги польською мовою засудили на кілька літ в'язниці. Від кари його врятувала війна.

Театральний гурток “Просвіти”. 1927 р.

НА ЛІВОМУ БЕРЕЗІ РІЧКИ БИСТРИЦІ

Секретар “Просвіти” Микола Матківський

Попри утиски, грабовецька громада залишилася вірною своїй нації, міцно трималася власної церкви й обряду, своїх організацій, установ і товариств.

Приміщення читальні “Просвіти” в с. Грабовець

Велику роботу з виховання національної свідомості проводило товариство “Просвіта”. Було відкрито філії “Просвіти”, почали виникати різні громадські організації. По селах створювалися читальні. З архівних джерел дізнаємося, що “Головний відділ товариства “Просвіти” у Львові дає дозвіл на заснування читальні “Просвіти” в селі Грабовець 2 січня 1894 року”. Першим головою читальні “Просвіти” обрали Антона Княгиницького. Серед засновників о. Іван Охримович, Георгій Савчин, Давид Дутчак, Лук'ян Грабовецький, Василь Чумбей, Іван Боденко, Василь Гавришук, Данило Бойчук.

Голова читальні “Просвіти” Антін Княгиницький — шляхетний українець, він мав юридичну освіту, працював для загального добра. Все своє майно (100 моргів землі й 20 моргів лісу та господарські будівлі) він записав на стипендіальний фонд для грабовецьких селянських дітей, що після закінчення народної школи хотіли далі продовжувати освіту. Майно слід було продати, гроші покласти в банк, а відсотки витратити на стипендії.

ставив п'єси І. Котляревського “Наталка-Полтавка”, М. Старицького “Ой не ходи, Грицю...”, “Циганка Аза”, Т. Шевченка “Назар Стодоля”, п'єси І. Тобілевича і М. Кропивницького. Керував театральним гуртком секретар читальні “Просвіти” Микола Петрович Матківський. Це була національно свідомо людина, патріот України. Хором читальні керував Костянтин Петер, уродженець Вінниччини, сотник армії УНР, пізніше воєн УПА. Під впливом “Просвіти” в селі в лютому 1926 року було створено спортивне товариство “Луг”, яке ставило за мету допомогу під час пожеж, а також розвиток фізичної культури і спортивних ігор у селі. Головою обрано Івана Іваніва, секретарем — Миколу Матківського, до складу товариства входили Гнат Роджук, Іван Гуцуляк, Іван Ясінський, Федір Роджук, Семен Кузан, Андрій Боденко, Іван Шелестинський, Михайло Ясінський, Михайло Бабинець, Яків Боженко.

Гордістю села був кооператив, що налічував 700 членів. “Свій до свого по своє” — такий був девіз кооперативного руху. Селяни купували товари першої необхідності лише в своєму кооперативі, хоч недалеко була польська крамничка “Кулка Рільничого”. Крамниця кооперативу мала вигляд міської. Книговодом кооперативу був Роман Матківський, який після війни емігрував до Канади. Головою надзірної ради з 1935 до 1939-го працював учитель Микола Остап'як.

У селі щороку відзначали Шевченківські дні, проводили концерти на честь пам'ятних дат. Члени гуртків брали участь у фестинах, різних святах. Культурно-просвітницька робота ніколи не припинялася, попри великі перешкоди, що їх створювали поляки. Духовне зростання села польська влада вважала за бунт і намагалася його придушити. Одним з таких засобів були грошові штрафи, які, накладали на провідників села. Провід кооперативу та читальні карали за те, що 3 травня та 11 листопада (польські державні свята) не вивішували на будинках кооперативу і читальні польського прапора. Керівництво аматорського театального гуртка і місцевого хору було покарано за “нарушення нічного спокою”, тобто за вечірні репетиції. Іншим разом керівництво карали за те, що члени аматорського театального гуртка чи хору вирушали ввечері до сусіднього села з театальною виставою чи концертом. Та за допомогою “Просвіти” село виховало учителів народних і середніх шкіл, правників та інженерів. Однак з приходом 1939 року “визволителів” зі сходу діяльність “Просвіти” було припинено, що в майбутньому негативно позначилося на культурно-освітньому розвитку села.

Жіночий склад театального гуртка

Свято обжинків у Станіславі

МОВНА НОРМА: ЗНИЩЕННЯ, ПОШУК, ВІДНОВА

Ірина ФАРІОН

Продовження.
Початок у ч. 48, 49, 50
за 2008 рік

Другим визначальним способом порушення фонетичної норми є фонетична російськомовна **інтерференція**, що у результаті понад чотирьохсотлітнього на- сильницького впровадження російської мови як начебто мови міжнародного спілкування і навіть як другої так званої рідної мови призвело до накладання фонетико-ортоепічних (звукових і вимовних) ознак російської мови на українську. Через те своєрідністю теперішнього етапу функціонування фонетико-ортоепічної норми є не так її перегляд, як збереження автентичності та очищення від чужого впливу.

Вперше теоретично опрацював **фонетико-ортоепічні** норми видатний український мовознавець першої половини ХХ ст. О. Синявський. Саме він звернув особливу увагу на інтерференційні впливи подекуди польської, здебільшого російської мови, зокрема акання (вимова ненаголошеного **о** як **а**), оглушення дзвінких, пом'якшення шиплячих, м'якість губних та кінцевого **р**, назвавши їх “каліченнями мови” [32, с. 11–12]. Базуючись на спостереженнях ученого і на сучасній тенденції розхитування фонетико-ортоепічної норми, означимо її основні типи інтерференційного порушення.

1. Оглушення дзвінких ([б], [д], [з], [ж], [г], [р]) в кінці слова (*гара[ш]*, *ду[л]*) та перед приголосним на зразок *гара[ст]*, що не так вже й рідко призводить до лінгволяпсусів, бо через неправильну вимову слухачеві годі зрозуміти, про що йдеться: *казка* чи *каска*, *грип* чи *гриб*, *Параска* чи *параска* [поразка]. Згадаймо, як мучився, не вміючи оглушувати дзвінких, герой М. Куліша Мина Мазайло. Знушаючись зі свого артикуляційного апарата, він замість правильної російської форми [г^{ра}плями] (укр. *граблями*) видавав таки своє, рідне “краплями”. Природа вступала у відчайдушний спротив із Мазайловим бажанням стати мутантом — бо природа бажала бути собою, навіть попри те, що оглушення не зовсім чуже українській вимові, позаяк воно властиве південно-західним говорам, а також сьгодні нормативне у таких фонетичних позиціях:

а) префікс **з-** або прийменник **з** оглушується перед дальшим глухим приголосним, зокрема префікс перед глухими [к], [п], [т], [ф], [х], що відображено навіть на письмі через асимільований префікс **с-**: *сфотографувати*, *спитися*; префікс **з-** і прийменник **з** перед глухими вимовляється

тільки як **с**, але на письмі не змінюється: *з тобою* — [ст]обою, *з чого* — [зч]ого — [сч]ого — [шч]ого;

б) кінцевий дзвінкий приголосний [з] у прийменниках і префіксах типу **без-**, **роз-**, **через-** перед дальшим глухим (залежно від темпу мовлення) має подвійну вимову: *розписка* — ро[з]писка, *ро[с]писка*, *бе[з]пека* — бе[с]пека;

в) дзвінкий приголосний [г] оглушується перед глухими [к], [т] у словах *ні[х]ті*, *кі[х]ті*, *ле[х]ко*, *во[х]ко* та у похідних утвореннях. Завважимо на двох останніх позиціях (б, в), позаяк щодо них у мовознавців немає одностайної думки, зокрема відомий учений О. Пономарів зазначає, що “приголосний [з] у кінці префіксів і прийменників не повинен оглушуватися: *ро[зх]итати*, *бе[зп]еречний*, *чере[зс]илу*, а законодавець української фонетичної норми О. Синявський у класичній праці “**Норми української літературної мови**” (1941 р.) зазначає: “...зберігаються дзвінкі перед глухими, бо вони й у мові звичайно дзвінкі: *нігті*, *кігті*, *дігтяр*, *легкий*, *вогкий*...”, що ж до префікса (приростка) **роз-**, то у його

приголосного [w] *window* [wɪn-dou]. До речі, таким самим непарним у нашій мові є звук [в], що належить поряд із [р], [л], [м], [н], [й] до сонантів, у яких голос переважає над шумом. Це суттєво впливає на загальну **дзвінкість** нашої мови. Натомість у російській мові дзвінкі [б], [д], [г], [ж] у мовленнєвому потоці перетворюються на свої парні глухі [п], [т], [х], [ш] як перед глухими, так і на кінці слів: *кни[ш]ка*, *вы-хо[т]*. Отож, разом із перетворенням приголосних на щось інше перетворюємось і ми.

Варто наголосити, що звук [ф] цілком чужий нашій мові й майже у всіх північних і південно-східних говорах у запозичених словах його послідовно заступали **п**, **х**, **хв**, рідше **в**, **т**, **к**, **кв**: *хуртуня*, *хверма*, *охвицер*, *хвартух*, *Хведір*, *Хвеська*, *Химка* (< Евфимія), *Хівря* (< Февронія), *Халимон*, *Хвилимон* (< Филимон), *Хвока* (< Фока) тощо. Натомість у більшості південно-західних говорів навіть у словах *хвіст*, *хвалити*, *квасоля*, *хура*, вимову яких літературна мова засвоїла з південно-східних говорів, виступає на місці **хв**, **кв**, **х** приголосний [ф]: *фасоля*, *фіст*, *фіра* тощо. Однак у слов'янських за походженням словах, що мають у південно-західних говорах у своєму складі [ф], літературна мова засвоїла вимову південно-східних і північних говорів [8, с. 73]. Отже, сучасне оглушення [в] у відповідних позиціях — це втручання чужомовного простору, що не має під собою жодного лінгвістичного підґрунтя.

Характерно й те, що при збігові [в] із наступним приголосним, [в] перетворюється на [ў]: *взяв* [ўзяв], *Україна* [ўкраїна], *все* [ўсе], що, зрештою, закріплено і паралельністю правописних форм: *взаємини* / *узаємини*, *вночі* / *уночі*. Неприпустима паралельність у написанні тих слів, у яких [у] / [в] розмежовує значення: *вдача* / *удача*, *вкладка* / *укладка*, *вправа* / *управа*, *вступ* / *уступ* тощо. У ці суто фонетичні фактори дедалі активніше втручається і стилістика (залежно від стилю вживання), і семантика (залежно від значення). До прикладу, не існує жодної наукової історичної праці з назвою “Історія **України**”, а тільки “Історія **України**”; ми вивчаємо курс **української**, а не **вкраїнської** мови; а в офіційно-ділових документах, у юридичній літературі буде тільки **вдова**, а не **удова** [11, с. 90, 93]. Поза тим взаємне заступлення [у] / [в], а також поява приставного [в] між двома голосними на зразок *Радивон* (*Радіон*), *тивун* (*тиун*), *легівон* (*легіон*), *Фавуст* або *Фавст* (*Фауст*) тощо — характерна риса нашої мови від найдавніших писемних пам'яток XI ст. З огляду на милозвучність україн-

Ірина Фаріон

ської мови, у завжди пишемо перед буквосполученнями **льв**, **хв**, **тв**, **св**, перед **в**, **ф**: у *Львові*, у *хвоі*, у *твоєі*, у *воду*, у *фірі*.

3. Інтерференційне м'якшення (палаталізація), а саме:

а) м'яка вимова кінцевого [р] на зразок *кобза[р]*, *волода[р]*. Згадаймо назву Грінченкового словника: “Словарь української мови” — це діалектна, ненормативна вимова. Характерною рисою системи приголосних північних і більшості південно-західних говорів української мови (крім покутсько-буковинських говірок і паралельної вимови у західнополюських говірках: *косарь*, *гончарь*) є **ствердіння** колишнього м'якого [р] незалежно від позиції, наприклад, *господа[р]*, *бу[р]ак* і зумовлену цим відсутність у їхньому складі фонем [р'] [5, с. 72]. З огляду на норму сучасної літературної мови кінцеве [р] вимовляємо твердо: *ліка[р]*;

б) м'яка вимова [ч] перед [а], [о], [у], [е], [и]: [ч']ому, [шч']астя, *шепо[ч']у*. Пом'якшеним цей звук є лише в позиції перед [і]: *о[ч']і* та за умови фонетичного подовження: *кло[ч']я*. Вимовляючи цей звук, пам'ятаймо, що середня частина язика не має “лягати” на піднебіння, як це характерно для артикуляції російського м'якого звука [ч']. Сучасна літературна норма твердої вимови [ч] спирається частково на південно-східні говори (на ті, у яких шиплячі стверділи), а також на подільські, південноволинські, частково закарпатські, буковинські, правобережно- і лівобережнополюські говори (хоч існує і діалектний ареал м'якого [ч']: *воло[ч']ать*, *толо[ч']ать* — це степові говори південно-східного наріччя, частина закарпатських і південнолемківських говірок) [8, с. 71–72];

в) м'яка вимова губних [б], [п], [в], [м], [ф] на зразок *п'ать*, *м'асо*, *дев'атка*, замість роздільної йотованої вимови (*п'йать*, *м'йасо*, *дев'йатка*), що позначена на письмі апострофом (*п'ять*, *м'ясо*, *дев'ятка*). Суттєво сприяє такій ненормативній вимові чинний правопис слів іншомовного походження на зразок *бюро*, *люре* замість фонетично логічного *б'юро*, *п'юре*, як це закріплено правописом у новіших запозиченнях: *комп'ютер*, *ф'ючерс*, *б'юік*, *дистриб'ютор*. Контроверсійні міркування щодо цього подає О. Синявський: “Хоч губні приголосні в українській мові і дуже мало надаються до пом'якшення, все ж у таких словах, як *свято*, *цвях*, *дзвякати*, *тьманий* тощо губні вимовляються звичайно м'яко, себто так, як і сполучення, наприклад, *ня*, *тя* тощо. Так само м'які вони і в чужих словах як *пюітр*, *бюджет*, *Мюллер*, *Вюртемберг* тощо, хоч **доводиться визнати в усіх цих випадках і рівнобіжну**

вимову з й поміж губним та наступним голосним [підкреслення моє — Авт.]: *свйатий*, *пйуітр* і т. ін.” [32, с. 175]. Наголошує на цьому і сучасний авторитетний мовознавець І. Юшук: “Традиційно вважається, що пом'якшуються губні також перед [а] у словах типу *свято*, *тьманий*... Насправді ж при помірній вимові тут між губним, який звучить твердо, і голосним [а] чується призвук [й]: [свйато]... Чи не тому учні в цих і подібних словах, буває, ставлять апостроф?” Така вимова “анітрохи не суперечить фонетичним законам української мови, навіть навпаки” [49, с. 73].

4. Відсутність м'якшення [ц] (диспалаталізація під впливом російської мови) у словах на зразок *со[ци]альний*, *конститу[ци]я*, *адміністра[ци]я*. Твердість вимови кінцевого [ц] характерна лише для терену карпатських говірок, а саме гуцульських, лемківських, буковинських і частково надністрянських типу *жнец*, *хлопец*, *удовец*; перед [е], [и] у питомій лексиці на зразок *цих*, *гінцем*; у словах іншомовного походження: *абзац*, *палац* та у звуконаслідувальних вигуках типу *бац*, *гуц* тощо. Якщо ствердіння [ц] у частині лівобережно- і правобережнополюських, а частково берестейських говорів зумовлена білоруським ствердінням [ц] у різних позиціях (*місяц*, *ц[а]ц[а]*), а в карпатському регіоні впливом сусідніх молдовсько-румунських діалектів (*хлопец*, *палиц[а]*) [8, с. 74], то сучасне ствердіння типу *по-зи[ц]ия* — це наслідок російськомовного впливу, який має, на превеликий жаль, загальнотериторіальний характер. Це явище існує попри те, що м'яке [ц'] — це історична окремішна ознака нашої мови, що не властива жодній слов'янській. То чи не задалеко ми відбігли від себе? Відбігаючи і наслідуючи чуже, ми опинилися в лабетах ще однієї псевдонорми, а саме інтерференційного цекання на зразок *[пшшцц']*, *[жшшцц']*, *[роблгцц']*. Як бачимо, відсутність м'якого [ц'] за нормою заступає його надмірне вживання в необґрунтованих позиціях.

Далі буде.

5. Возняк Тарас. Спроба формального підходу до опису семантичного простору мови // *Тексти та переклади*. — Харків, 1998.

8. Залеський А. М. Діалектна основа фонологічної системи сучасної української літературної мови // *Українська літературна мова в її взаємодії з територіальними діалектами*. — К., 1977.

11. Карпенко Ю. О. Фонетика і фонологія сучасної української літературної мови. — Одеса, 1996.

12. Качуровський І. Мова і фоніка // *Урок української*. — 2002. — № 6.

13. Коломієць В. Т. Питання слов'янського етногенезу в світлі даних порівняльно-історичної фонетики // *Мовознавство*. — 1983. — № 2.

21. Плющ Надія. Мова — солов'їна. То чому ж цвірінкаємо? (Про вимовні норми в умовах українсько-російської двомовності) // *Урок української*. — 2001. — № 4.

32. Синявський О. Норми української літературної мови. — Львів, 1941.

38. Сучасна українська літературна мова / За редакцією М. Я. Плющ — Київ, 2001.

48. Юшук І. П. Українська мова. — Київ, 2003.

49. Юшук Іван. Орфоепія, фонетичні закони і правопис. Рецензія на: Орфоепічний словник української мови: У 2 т. / Уклад.: М. Пешак та ін. — К.: Довіра. — Т. 1; 2003. — Т. 2 // *Дивослово*. — 2004. — № 3.

Плакат Ірини Дутко

вимові “іноді можна чути “рос” (вимова “роспитати”)” [48, с. 107; 38, с. 35; 37, с. 18; 32, с. 34, 174]. Це свідчить про тенденцію часової піддатливості кодифікаторів мови до асиміляційних процесів, а відтак і про трактування інтерференентно засимільованих явищ як чинної фонетичної норми.

2. Вимова звука [в] в кінці слова та всередині після голосного як [ф]: *любо[ф]*, *во[ф]к*, *тра[ф]ка* замість нескладного вокалічного [ў], що нагадує білоруський [ў]: *хадиў* та англійський [w]: *window*. Мабуть, вивчаючи англійську, ми добре вправляємося у вимові парного дзвінкого [v], що протиставлений до глухого [f] на зразок *live* [lɪv] і *life* [laɪf], а тим паче у вимові непарного

Іван КРУПСЬКИЙ,
доктор історичних наук, професор

1783 рік. У всіх українських навчальних закладах (Києво-Могилянській академії, колегіях, початкових школах) запроваджено навчання російською мовою...

20 травня 2008 року. Донецька міська рада ухвалила рішення про обмеження вивчення і використання української мови у школах міста. Цією ухвалою депутати заборонили відкривати нові українськомовні дошкільні заклади, а також збільшувати кількість учнів, які вже навчаються українською мовою.

Це лише два факти, взяті з нової книжки львівського вченого, професора Василя Лизанчука “Геноцид, етноцид, лінгвоцид української нації: хроніка”, що побачила світ як навчально-методичний посібник завдяки спонсорській діяльності голови Львівської обласної партійної організації “Всеукраїнське об’єднання “Батьківщина” Іванові Денковичу.

Між цими двома датами — 225 років. А за кожним роком — нові факти нищення української мови, освіти, культури російськими, польськими, румунськими чи іншими поневолювачами. Дивуєшся, як через такі тяжкі випробування пройшла українська нація, не згубивши свого національного коду, не втративши самотності.

З цією книжкою-хронікою В. Лизанчук приходять до українського читача не вперше, бо відомий він багатьма монографіями, документально-публіцистичними й науковими статтями, дослідженнями. Зокрема, досі читачі мали змогу ознайомитися з його працями “Навічно кайдани кували”, “О, рідне слово, що без тебе й!”, “Завжди пам’ятай: Ти — Українець!”, “Не лукавити словом” та ін., за що вченому було присуджено Всеукраїнську премію імені І. Огієнка, а за публікації в пресі та виступи на радіо і телебаченні він став заслуженим журналістом України.

Тривалий час В. Лизанчук досліджує історичне тло функціонування української мови, встановлює, чому нині на рідній землі ця мова подекуди залишається пасинком, чому цураються її власні нерозумні діти, чому нині, як і сотні років тому, але вже в незалежній Україні, знову активізу-

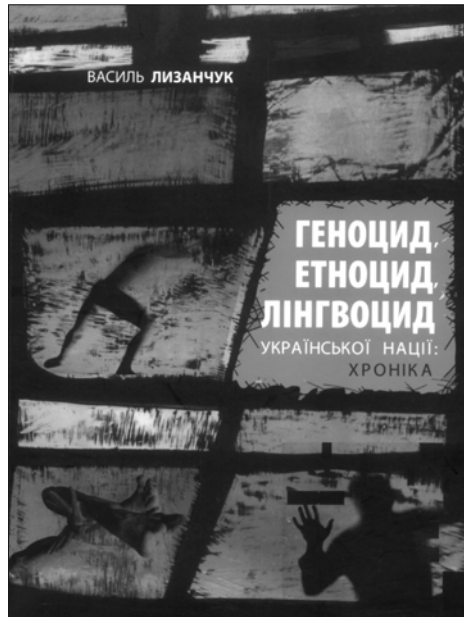
ХРОНІКА МОВНИХ ПРОТИСТОЯНЬ

ються антиукраїнські сили. Деякі з них ратують за те, щоб українці забули своє минуле, мовляв, почнімо наші взаємини з нової сторінки. А те, що російська мова в Україні знову витісняє українську, мовляв, не варто драматизувати, бо “так історическі сложилось”. Та “не сложилось” це випадково, панове, а, як випливає з книжки професора В. Лизанчука, за допомогою різних наказів, постанов, циркулярів українську мову умисно намагалися довести до такого стану.

Звісно, декому з тверезомислячих інородців, можливо, й соромно за далеко не святі дії своїх співвітчизників. А забувати не годиться! Бо це трагедія, якій немає прощення. Хіба можна забути штучно організований Голодомор, виморені цілі українські села! А чи забути, як радісна зустріч червонозоряних “визволителів” західноукраїнських земель 1939 року перетворилася на трагедію для галичан, волинян та буковинців? Саме застереженням проти цього є книжка В. Лизанчука, у якій кожне з положень підкріплено документально.

Для написання і систематизації поданого матеріалу дослідник опрацював фонди найбільших бібліотек України і Росії, знайшов чимало цікавих документів у раніше “закритих” архівних сховищах. Це дало йому змогу створити книжку, в якій кожний факт, кожна цифра мають конкретне наукове підґрунтя і своєю силою здатні переконати того, хто хоче чути, відкрити світ тому, хто не боїться світла, хто готовий зняти чорні окуляри перед істиною і попросити вибачення в мови за те, що свідомо чи ні був причетний до її приниження.

...Факти, лише факти. У книжці їх подано в хронологічному порядку. І хоч зібрані, відповідно осмислені ці факти, цифри і витяги з різних офіційно-ділових, урядових, партійних документів, передовсім з урядових актів Російської імперії й СРСР, однак

усі вони пройшли належну авторську “експертизу” на достовірність; дібрані так, що ніби поглиблюють один одного, сприяють розкриттю теми, а всі разом становлять яскраву канву тих поневірянь, заборон, переслідувань та різних утисків, які випали на долю української мови та нашого народу протягом останніх кількох століть.

Здивування, обурення і спротив зароджується в серці кожного, хто осмислено вчитався в ці матеріали. Упродовж століть наші “старші брати” чи близькі сусіди з якоюсь сатанинською дисією і впертістю хотіли нас позбавити власного коріння, та їм не вдалося знищити українство. Чи зуміла б таке пережити інша нація, чи не стали б для неї смертельними такі заборони? Українці ж попри це зберегли свою мову, культуру, національне “Я”.

...Минали роки, століття, розвалювалися старі імперії й виникали нові, а polegшень українство не мало. Наприклад, 1620 року Собор Російської православної церкви на чолі з патріархом Філаретом постановив перехресувати українців — вихідців з Литви та Польщі. Українці мали віддавна славні традиції книгодрукування, російська цензура взялася за українські друки — вже через дев’ять років архімандрит Києво-Печерської лаври отримав з Москви догану за те, що не забороняв друкувати книги українською мовою. І не забороняв де? У рідному Києві!

Якщо читач гадає, що така ганебна політика царської Росії не продовжувалася і в наступні століття, він помиляється: наприклад, у серпні 1922 р. ЦК КП(б)У вимагає пильно стежити за українськими книгами, бо вони, мовляв, несуть “шовинистический дух”.

За фактами, наведеними у книжці, зрозуміло, що українське державотворення відбувається у дуже складній суспільно-політичній, морально-економічній, психолого-ідеологічній ситуації. Ще діють підступні, зловмисні зовнішні й внутрішні сили, які намагаються зупинити розвиток й утвердження української України. Задля цього й досі використовують найрізноманітніші — випробувані й “оновлені” — способи, серед яких чи не найпідступніший — фальсифікація історії українського народу, зокрема історії відносин України і Росії, у яких розкривається одверта брутальна політика, століттями спрямована на отруєння української ментальності, асиміляцію українців, знищення України як держави, а українців як етносу.

Книжка Василя Лизанчука висвітлює об’єктивну, послідовну хроніку нищення українства передовсім найближчим її сусідом — Москвою, почасти розкриває наслідки германізації, полонізації, мадяризації, румунізації та чехізації. Однак матеріали, подані у ній, не закликають до помсти, не сіють ворожнечі між націями, а радять найтісніше об’єднатися навколо того стрижня, що визначає й утверджує нас як народ, як націю, — української мови, культури. Бо ж ми нація давня, мудра. І якщо наші діди і прадіди попри усілякі біди і трагедії все-таки зуміли донести до нас рідну мову, то гріх нам не розвивати її. І треба зробити все, щоб рідне слово не було чужим на своїй землі.

Микола Вінграновський

Ніна ГНАТЮК

Він народився там, де “воля волю тихо кличе, море стогне і киче”.

І мама співала йому над коліскою: “Спи, моя дитино золота, спи, моя тривого кароока”. Він став золотою струною української поезії, кароокою тривогою української душі. І коли перечитуєш його вірші, відразу бачиш, як “натомлені села сілі під вишнями, грушами і небесами”. І переконуєшся: це не казка, а дійсність, коли поет каже: “У сільному небі я висів ліс”.

Та він не лише поет, що журиться “журбою серця і чола”, зізнається: “Триста ночей я губами квітчав твою сірооку голову”.

Микола Вінграновський — поет вулканічної пристрасті, спопеляючого гніву, що кидав в обличчя нам, своїм сучасникам:

ВІЛЬНИЙ ДУХ І ВІЛЬНИЙ СВІТ

“Прозрімо! Люди ми чи ні? Чи ми раби борщу і сала?”

Йому боліли “півправа, півсвобода, півжиття”, коли український народ, нарешті здобувши виміряну століттями незалежність, ніяк не може розпорядитися плодами свободи. А чимало наших співвітчизників ще досі прагнуть засунути голову в колоніальне ярмо, бо звикли до рабського пайка і московської команди: “Стоять смірно!”

Ми звикли, що великих поетів ушановують у великих залах: сцена, трибуна, доповідь. А студенти та викладачі Промисло-

во-економічного коледжу Національного авіаційного університету вирішили зібратися у літературний кав’ярні й назвали цю зустріч “Чарівник слова”.

Квітами зустріли юні шанувальники поезії, просвітняки Солом’янського району столиці, засновники благодійного фонду ім. М. Вінграновського почесних гостей — вдову видатного майстра слова Олександра Іванівну, лауреата Національної премії ім. Т. Шевченка Василя Герасим’юка, відомих поетів Надію Степулу, Павла Вольвача, Петра Засен-

ка, Миколу Семенюка, голову Солом’янського районного об’єднання ВУТ “Просвіта” ім. Тараса Шевченка м. Києва Зою Голоту, близького друга М. Вінграновського, товариша по багатьох захоплюючих мандрах Івана Дулю.

Студенти не лише слухали цікаві розповіді про яскраву творчу особистість, одного з учнів і духовних спадкоємців Олександра Довженка, а й щедро демонстрували свої таланти, глибоко проникнення у творчу лабораторію незабутнього автора багатьох збірок прекрасних поезій та “Северина Наливайка”, “Сіроманця”, “Первінки” й багатьох інших зразків самобутньої прози.

Іван Семенюк, Тетяна Калашнікова, Дмитро Лавріненко, Ігор Давиденко, Олексій Бакуменко, Наталя Шайдецька та інші юні виконавці майстерно читали вірші, а їхні друзі дарували нам пісні, народжені завдяки чудовим поезіям Миколи Вінграновського.

Аплодували учасники вечора і викладачеві Сергію Мастеркову, що ознайомив зі своєю піснею на вірш М. Вінграновського.

Коли я слухала красиву, натхненну, талановиту молодь, що думала, жила, дихала Миколою Вінграновським, його поетичними образами, то утверджувалася в думці: “Ми більш не покручі, не блазні, не лакузи. І вільний дух, і вільний сум союзі, і вільний світ у нашу кров кричить”.

Фото Ніни Гнатюк

На творчій зустрічі “Чарівник слова”

ЛАУРЕАТИ ДРУГОГО КОНКУРСУ РАДІОП’ЄС

Світлана КОРОНЕНКО

Журі Другого всеукраїнського конкурсу радіоп’єс “Відродимо забутий жанр”, заснованого Національною радіокомпанією України, визначило переможців з майже 400 творів. Після дебатів членів журі, серед яких — президент Національної радіокомпанії України Віктор Набруско (голова), Шевченківські лауреати — письменники Михайло Слабошпицький і Петро Перебийніс, народні артисти України Наталя Сумська й Анатолій Хостіков, заступник директора Дирекції мистецьких програм, режисер кіно та телебачення Нелля Даниленко, драматурги Ілля Хоменко й Володимир Фоменко, керівник художніх фондів Українського радіо Микола Аммосов, актриса Галина Стефанова, режисер НРКУ Петро Авраменко, названо переможців.

Володарем першої премії — 5 000 тисяч гривень — стала Інна Сосницька, м. Київ (“Мама Рома, або Епізод із життя субретки”).

Друге місце — 3 000 гривень — посіла Євгенія Кононенко, м. Київ (“Телефонна елегія”).

Третє місце — 2 000 гривень — Наталя Коломієць, м. Київ (“Усмішка венеціанського лева”).

Визначено також дев’ятеро лауреатів конкурсу: Наталя Близнюк, м. Тернопіль (“Фауст і безсоння”), Наталя Коломієць, м. Київ (“Якось на комунальній вулиці”), Олег Миколайчук, м. Київ (“Дикий мед у рік чорного півня”), Леся Білик, Тернопільська область, м. Зборів (“Рондо Кароля”), Микола Снаговський, м. Харків (“Мелодія для тата”), Наталя Бучель, м. Київ (“Легкий понеділок”), Василь Фольварочний, м. Київ (“З висоти пташиного польоту”), Іван Нагірняк, Чернівецька область, м. Новодністровськ (“Голодомор”), Наталя Осипчук, м. Київ (“Пластиліновий хлопчик”).

Усі радіоп’єси, які вийшли у фінал, прозвучать в ефірі Першої та Третьої програм Українського радіо.

“Якби прості українці разом з місцевою владою не творили чудес виживання, держава давно б уже лежала”.

ДВІ АПТЕЧНІ СОСНИ

Фото Ксенії Гладішевої

Президент України нещодавно скасував встановлене Кабміном обмеження на торгівлю надбавку від продажу ліків. Усі знають, що не лише закордонні, а й вітчизняні препарати в Україні різко подорожчали. Це було ще до падіння гривні й зростання долара, за який купують імпортовані ліки.

Причини — на поверхні. Перша — нажива посередників. Друга — неконтрольовані торгові надбавки. Надбавка — це різниця між ціною, яку аптека заплатила виробникові ліків, і тією, за яку їх продає. Купивши на заводі упаковку ліків за 10 гривень, апте-

ка продає її, скажімо, за 12. Надбавка тут становить 20 відсотків. У самих надбавках нема нічого дивного, на цьому, врешті, тримається торгівля. Питання: як її встановлюють? Бо якщо ту упаковку продавати за 18 гривень, то “навар” становитиме вже 80 відсотків. Величину цього “навару” уряд і обмежив на рівні 15—30 відсотків, залежно від різновиду ліків.

Реакція фармакомафії була миттєвою. У мас-медіа зазвучали бідання аптекарів, які от-от розоряться, хоч замовчували гігантський товарообіг аптечної індустрії. У

хворого аптеки ростуть, як гриби. Тому навіть 10 відсотків на багатомільйонних і мільярдних оборудках аптек — це величезні кошти. Якщо ж, посиляючись на вільний ринок, пустити ціни й націнки у “вільне плавання”, то чи враховуватиметься, що ціни теж різні? 80-відсоткова націнка на гривневу піпетку становить 80 копійок, а на 1000-гривневий препарат — 800 гривень. Хтось диференціюватиме націнки залежно від вартості ліків?

З полиць аптек зникла сила-силенна препаратів, і не обов’язково імпортованих. ЗМІ сповістили, що в країні закритяться понад тисяча аптек, тож багато людей позбудуться роботи. Але хто рахував, що їх саме стільки й треба, тих аптек, які в кожному місті на кожному кроці?

Аптекарів, звісно, по-людськи шкода, але, йдучи за такою логікою, знайдуться охочі бідкатися: якщо люди стануть здоровішими, менше куритимуть, питимуть горілки й помирятимуть, а ті, хто виробляють алкогольні й тютюнові принади, позбавляться роботи.

Та фармакологічний шантаж переважив. Гору взяв більшовицький принцип блукання між двома соснами: або безконтрольність у цінах на ліки, або вони раптом зникають з продажу. Третій варіант — ліки на полицях аптек і контроль за цінами — у нас чомусь не виходить.

А ще прикро, і це вже більш загальна проблема, що людям ніхто не роз’яснив, як вплинуло на фінансовий стан аптек урядове обмеження націнок на ліки. Як це подіяло на фармацевтичні заводи? Чи через обмеження націнок ліки раптом зникли з аптек? Скільки насправді нам потрібно аптек? Таке наша влада роз’яснювати людям не звикла.

Отже, обмеження торгових надбавок на ліки скасовано. Як солодку, неаптечну, пігулку, нам пообіцяно натомість, що держава проконтролює, аби фармакомафія не наживалася на людських бідах. Зачекаємо — не вперше...

Фото П. Антоненка

ХІРОМАНТІЯ АСТРОЛОГІЇ

У перелік професій, офіційно затверджених в Україні, Міністерство праці і соціальної політики ввело чотири новації: астролог, хіромант, екстрасенс і ворожка. Міносвіти і науки зараз мудрує, в яких навчальних закладах готувати таких фахівців. Мінфін клопочеться, як саме їх областити податками, щоб, бува, не начаклювали такого, що “посиплеться” вся податкова система держави.

Усе це було б доволі смішно, якби не засмучувало: держава благословляє до ситі сумнівні явища, і це в суспільстві, де підупала мораль. У нас і так відбуваються атаки на людську психіку. Експеси цього бачимо щодень у кримінальній хроніці мас-медіа, моторошних судових процесах. А генеза — в щоденному затуманюванні людських мізків. Паразитуючи на тому, що наш розум не всемогутній, що в природі існує чимало загадкового, недослідженого, аполотеги заморочування щед्रो вихлюпують на людські голови сенсації про снігову людину, Лох-Несске чудовисько, Атлантиду, ясновидців, телепатію, ходіння по воді, 12-метрових мешканців печер Тибету 600-річного віку, голоси з космосу, польоти з інопланетянами. Все це постійно тиражують, до преси підключилося телебачення. Навіть поважні видання вважають за пристойне друкувати гороскопи, абсурдність яких очевидна.

Усі ці процеси — не така вже й безпечна забавка, точніше сказати, дуже небезпечна. І не випадково за станом психічного здоров’я населення Україна займає сумнопочесні місця у Європі та світі. І замість того, щоб подбати про психічне здоров’я нації, хоч трохи вгамувати дурман, держава сама кинулася в хіромантію з астрологією. Мотивація доволі непевна. Треба, мовляв, впорядкувати всю оту відьомщину, інакше вона розповзається безконтрольно. Чули вже, чули... Легалізуймо, впорядкуймо наркотики, проституцію, бо як же воно — безконтрольно? Тобто або узаконюймо, або не дамо ради, й тоді численна сатанинська рать на очах у численних контрольних органів і далі не просто щось там пророцтвуватиме, а й лікуватиме людей часто навіть без ліцензій, які й так щедро роздає наше медичне відомство.

...А перелік професій відкрито для поповнення. І резерви є. Приміром, чим гірша професія алхіміка, особливо враховуючи алхімію наших банків і поважних структур щодо національної валюти? Недавно в одному прес-релізі прочитав розлогий термін: “працівниця комерційного сексу”. Це замість слова з п’яти літер. Та й упирів, привидів, відьом, інопланетян час би якось легалізувати й тарифікувати. До цього і йде, особливо якщо урядовим чиновникам якийсь хіромант наворочить потрібний гороскоп.

Матеріали підготував
Петро АНТОНЕНКО

ПРОГРАМИ БЕДЛАМУ

Побував я в одному містечку. Зі славною 900-літньою історією і звичною буденщиною життя колишнього райцентру. Щось вціліло з промисловості, щось — із соціальної сфери. Коли ж я запитав у міського голови, людини енергійної, небайдужої, про проблеми земляків, він зітхнув: “Те саме, що й скрізь”. Але потім, як кажуть, “завівся”. І такого виписав нашої центральній владі! “Якби так працювала місцева влада отут, в глибинці, держава давно б уже лежала”. Та ще якби разом з місцевою владою не творили чудес виживання прості українці.

Голова розповів про майже добиті за десятиліття комунікаційні мережі, електроніку, бо за півтора десятиліття не замінено жодного стовпа чи метра дротів. За те після приватизації “Обленерго” вже двічі змінило власника. Прагнення ж власників-олігархів незмінні — якнайбільше викачати грошей на електриці.

А ще мер міста сказав, що для нього, господарника, не суттєво, якими прапорами розмахують владоможці. Головне — їхня професійність, а саме вона викликає сумніви.

Голова міста продемонстрував свіжий документ з районної державної адміністрації: міськраду зобов’язано прозвітувати, чи виконується 2008 року Державна програма розвитку малих міст. Обурення голови викликало те, що цього року за цією програмою, фінансованою з державного бюджету, місто не отримало жодної копійки! Позаторік, сказав голова, місту надали за цією програмою 2 мільйони гривень. Невеликі гроші, але це дало змогу підлатати дірки в бюджеті й дірки у водогоні.

У своєму творінні районні бюрократи недалеко відійшли від програм “побудови комунізму уже для нинішнього покоління”. Та й ми, на шкоду справі, навчилися густо балакати і сипати програмами — виборчими й післявиборчими.

ПЛОЩА НАРОДНИХ ЖАЛІВ

У районному містечку на Чернігівщині, як і скрізь в Україні, встановили пам’ятник жертвам Голодомору. Гарний чорний мармур, на якому вирізьблено хрест. Самісінський центр містечка, скверик біля будинку культури. Ще не скрізь вдалося встановити ці знаки пам’яті на центральних майданах населених пунктів. Ідейні нащадки голодоморителів, знехотя змирившись із фактом відкриття цих знаків, робили все, щоб посунути їх якнайдалі, кудись на кладовища чи, в кращому разі, до церкви. Але у нас встановили у центрі. Місцева газета навіть зазначила, що тепер створився своєрідний пантеон.

І справді. Посередині — височезна свіча Обеліска Слави. Це пам’ятник землякам, що загинули в роки Другої світової війни. Типові свічки-obelіски, поруч плити з сотнями прізвищ є навіть у порівняно невеликих селах, не те що в райцентрах. Усе це встановлено давно, років через 20—30 після війни. А цього літа ліворуч від обеліска відкрили пам’ятний знак жалю за всіх постраждалих від чорнобильської катастрофи, через 22 роки потому. І щойно встановлений пам’ятник жертвам Голодомору — через 75 років після нього.

Начебто все справедливо: центральна площа, сквер, людне місце. Тут і треба вшановувати пам’ять земляків. Але чомусь сумно. Бо тепер наш центр перетворився на цвинтарну площу, яка свідчить про те, що Голодомор в Україні організували. Найкривавіша в історії людства війна чавила Україну. Найбільша техногенна катастрофа в історії планети — теж наша... Мимоволі думаєш: чи було в нашій історії щось радісне, переможне, а якщо було, то чому не такого масштабу? Чому на честь цього не височать пам’ятники й пам’ятні знаки на наших центральних майданах, як у багатьох країнах? Мабуть, тому, що досі ми не мали власної держави, в нашій історії так багато трагічного, про що варто пам’ятати, шануючи свій рід і свій народ.

Фото Ксенії Гладішевої

Олександра СЕРБЕНСЬКА, доктор філологічних наук, професор Львівського національного університету імені Івана Франка

Авторка вдумливо аналізує явища, пов'язані з функціонуванням української мови, її соціальним статусом, з погляду на обставини, які породили непросту мовну ситуацію, намагається діагностувати болячки, приховані й очевидні, прогнозувати, які плоди можуть бути з того дерева, що його кілька століть з усіх боків завзято підточувало і гризло хробачця.

На промовистих фактах дослідниця показує, як до одномовності, що тісно пов'язана зі становленням і утвердженням європейського типу держави, йшли чехи, словаки, фіни, естонці, литовці, латиші.

Добре, що лінгвіст коротко характеризує мовну практику Швейцарії, на яку так часто покликаються палкі поборники двомовності. Мовляв, там узаконено тримовність — німецька, французька та італійська мови визнані як національні й державні. І справді, у центральних органах влади швейцарська тримовність функціонує. Однак реально існує, як вдало називає дослідниця, *потрійна одномовність*, бо в кожному з кантонів функціонує своя, тільки одна мова. І дуже добре, що авторка надає приклади, які для України є серйозним застереженням. Це насамперед Бельгія, де проживають два народи — фламандці (розмовляють фламандською мовою) і франкомовні валони; двомовність затверджена у них на державному рівні, і це є причиною постійного конфлікту, напруженості між двома різномовними частинами населення; футурологи передбачають навіть розпад на ґрунті мовних сутічок. Подібна ситуація і в Канаді. На референдумі 1997 р. квебекським сепаратистам не вистачило *лише 1 % голосів* для утворення самостійної держави. А якщо до цього додати ще й Білорусь, усвідомити не лише розумом, а й серцем збагнути процеси атонії однієї з багатьох слов'янських мов, то як маємо трактувати тих, хто конче хоче накинути нам двомовність, і то не лише для задоволення імперських амбіцій старшого брата? Крім іншого, це надзвичайно сумлінні виконавці мефістофельського плану ведення психологічної війни, реалізації ретельно розробленого ще в радянські часи проекту створення єдиного народу. Цей проект частково, безперечно, вдавсь, адже чимала кількість громадян України, отих асимільованих чи напівасимільованих, перебуває в силовому полі імперської культури. Спричинене цим усім розумове спустошення, спустошення в людських душах, не так просто обличити.

Але це мав бути лише перший крок до великого благоденствія; лєнінська ідея пролетарського інтернаціоналізму передбачала зблизитися і злитися з монголами, персами, індійцями, єгиптянами (с. 21). Тільки уявити: які можливості втрачено!

Професор, популярно інтерпретуючи, поглиблюючи викладає основні тези праць відомих учених — Ю. Шевельова, О. Ткаченка, Б. Ажнюка та ін., які висвітлюють мовні проблеми України на тлі досвіду інших країн, де багато повчальних для нас фактів... Варто запам'ятати хоч деякі з них.

• У грудні 1918 р. Масарик заявив, що німецьке населення має підпорядковуватися чинній державній владі, бо їхні предки

ЯК ЗДОЛАТИ НЕБЕЗПЕКУ ПОГЛИНАННЯ НАЦІЇ?

Уже сама назва книжки Лариси МАСЕНКО “(У)мовна (У)країна” бентежить, викликає тривогу, непокоїть душу. Бо чому автор початкову літеру бере у дужки? Чому дає читачеві для вибору кілька варіантів — умовна Україна, мовна Україна, умовна країна, мовна країна? Чи можливі ще інші вислови? Професор Лариса Масенко, відомий соціолінгвіст, завідувач кафедри української мови Національного університету “Києво-Могилянська академія” гостро ставить багато запитань і, на відміну від риторичних, прагне на них відповісти. Отже: чи може існувати і розвиватися в Україні багато мов і чи є підстави визнати державними дві мови? Яке сьогодне становище української мови? Що відбувається з українською мовою і який досвід мають інші європейські країни? Що загрожує українській мові і що російській? Яких помилок припустилися і припускаються українські політики й громадські діячі у мовному питанні?

прийшли на чеські землі як емігранти й колоністи.

• Для отримання посади державного службовця або звання офіцера необхідно було скласти іспит на володіння чеською мовою, завдяки чому невдовзі більшість урядовців і офіцерів становили чехи.

• Толерантність фінів у розв'язанні проблем двомовності на державному рівні поєднується із наполегливістю і твердістю у відстоюванні прав своєї мови на власній території.

• Законодавство Латвії передбачає обов'язкове використання латиської мови у громадських місцях, встановлює трирівневу систему володіння мовою, обмежує використання російської мови в громадському та приватному секторах.

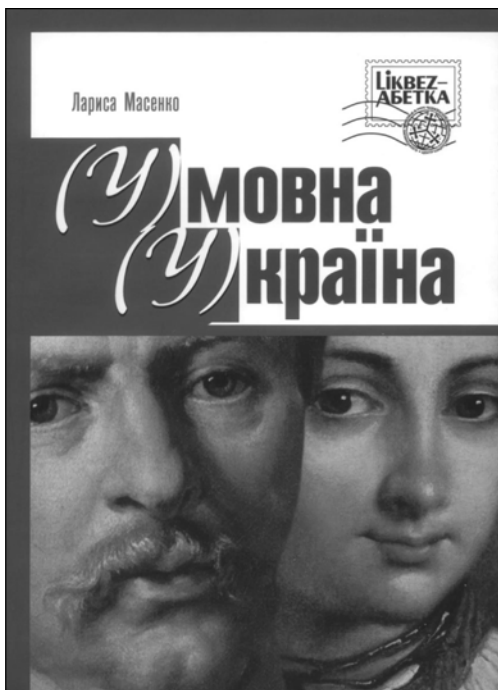
• Закон про працю у Латвії дозволяє звільняти працівників за недостатній рівень володіння латиською мовою. Латиська Національна Рада з питань радіо та телебачення має право зак-

боялася проголосити: “Усе зробимо, щоб польське слово було мудрим і прекрасним”.

Прикладом того, як неухильними діями долати явний і прихований опір таким процесам, поставити рішуче STOP діям недругів, забезпечити не лише стабільність, а й розумне просування вперед, змусити поважати державу та її мову, може бути Естонія. Відомо, які конфліктні ситуації виникали навіть на міждержавному рівні, коли Естонія поставила вимогу складати екзамени з естонської мови тим особам, які приїхали після 1940 року (або їхнім нащадкам), і тим неестонцям, які захотіли отримати громадянство. Ті, хто не хотів скласти іспити, громадянства не отримали, лише право на перебування в країні. Уряд йде далі: щоб таким особам отримати роботу, — мусить бути сертифікат про знання мови. Як інформують ЗМІ (див. “Шлях перемоги” за 9.07.08), уряд пішов ще далі: для неестонців, які мають громадянство й обіймають посади, що передбачають активне спілкування з підлеглими або клієнтами, введено додатковий екзамєн — не лише на знання естонської мови, а на вільне володіння нею (курсив мій — О.С.). І ще одне: нещодавно уряд скасував дію старих сертифікатів і ввів нові, без яких не отримати роботи. І все це узгоджено з рекомендаціями Ради Європи. Таким чином, підсумовує газета, естонці встановили для себе межу між правом прибульця на гостинне ставлення до нього і правом господаря на встановлення власних законів у власному домі. Ще раз підтверджується дія закону: перемогу здобувають наполегливіші та краще організовані.

То як же Україні здолати небезпеку мовно-культурного поглинання своєї нації?

Що має Україна робити з представниками своєї компартії, які не хочуть чи не спроможні ідентифікувати себе як українські комуністи і мети діяльності не приховують — реставрація СРСР (с. 66)? Як бути з багатьма представниками Партії регіонів, серед яких, як свідчать показники опитувань, 37 % досі прагнуть об'єднатися з Росією (с. 64)? Як позбутися ефекту російськомовного диктату урбанізованого середовища? Як перемогти вербальні й невербальні стереотипи? Що робити, щоб мовлодь переважно великих міст сходу і півдня, яка вчилася вже в Україні й здобула навіть високу освіту, заговорила українською, хоч би для пристойності, хоч би у тих ситуаціях, коли йдеться про вияв елементарного виховання, почуття поваги до чужого, загалом не

ривати приватні телекомпанії, що транслюють програми переважно російською мовою.

Подібні вислови можна ще й ще наводити, але й цих достатньо, щоб визнати слушність твердження відомого лінгвіста Бодуена де Куртене: “Державна мова — це діалект, за яким стоїть армія і поліція”. З цього висновок, який великої честі ні Україні, ні українцям не робить: “Якщо Латвія, висловлюючись образно, каже російській мові “ні”, Білорусь — “так”, то Україна — “не знаю”.

Турбота про державну мову в розвинених суспільствах стає постійною, глибоко внутрішньою потребою як уряду, так і громадськості; а заходи можуть бути найрізноманітніші. Навіть перебуваючи в так званому соціалістичному таборі, перша урядова особа Польщі не

Лариса Масенко

ворожого тобі? Що мала б зробити держава, щоб прямі виконавці її законів — державні службовці — нарешті зрозуміли, що існує поняття конституційного простору? Що ж! Послухаємо мудрої поради Франка, висловленої більш ніж століття тому. Хоч то були часи бездержавності, але російське суспільство відтоді не дуже змінилося. Вдумливий політичний психоаналітик писав: “Українській суспільності прийдеться видержувати хронічну довгу, важку боротьбу з російською суспільністю та крок за кроком відвоювати собі право на самостійний розвій”. Щоправда, в часи процвітання “дружби народів” українцям ласкаво дозволили співати “між рівними рівна”, але росіяни вперто співали своєї “А Россія лучше всех!”

Факти, цифри спонукають до роздумів, виникає ряд запитань. У книжці нема відповіді на багато з них. Але сучасний читач має інформацію з будь-якого питання. І “неприспаний” мозок порівнює, шукає аналогів і не лише доходить висновків, а й визначає поведінкову стратегію. Узяти хоч би до роздумів дані опитування київської учнівської та студентської молоді на виявлення специфіки міського спілкування. Між українцями та росіянами, стверджує автор, у неформальних ситуаціях є кардинальна відмінність. Професор наводить цифри: 83,2 % опитаних українців під час звертання до них українською мовою відповідають українською. Якщо до них звертаються російською, абсолютна більшість української молоді (90,6 %) переходить на російську мову спілкування. Натомість молоді росіяни — юнаки і дівчата — відповідають російською й тоді, коли до них звертаються по-російськи, і тоді, коли по-українськи (відповідно 98,2 % і 95,3 %; с. 53). Висновок соціолога: росіян характеризує *стабільна одномовність*. Діє закріплене, мабуть, уже в генах, специфічне трактування “дружби народів” як права не тільки нав'язувати свою мову й культуру іншим, а й вимагати від них вдячності й відданості за це.

Щоб зберегти асиметричну, чи то пак “гармонійну”, двомовність, яку так вправно насаджували у великих містах півдня і сходу, не обминувши й столиці, “свідомі отруйники душ і спекулянти на нечистій людській інстинкти” (напрочуд влучний вислів Івана Франка! — О.С.) послали в численні оселі українців

своїх уповноважених — героїв російських телесеріалів, фільмів. Мелодика рідної мови, інтонаційні переливи, якими мав би бути заповнений звуковий простір, відходять в інші виміри, живе мовлення заганняють у букви, субтитри роблять українців глухими. Чужинецьке живе мовлення стає звичним для українського вуха. Є всі підстави говорити, що до випробуваних і перевічених кількасотрічним досвідом форм лінгвоциду додаються ще й витончено нові.

Ніби наш час бачив геніальний Франко, пишучи ці чотири рядки:

Молотять день і ніч — не жито,
А людські мізки й душі скрито.
Де ран не бачиш, аж в кінці
Зміркуєш: отсю душу вбито!

В окремому розділі авторка характеризує мовну політику в пострадянській Україні доволі докладно — період правління Леоніда Кучми, показує нічим не приховану збиткованість окремих високопосадовців з української мови, культури, навіть хамських випадки проти неї. Варті уваги рекомендації авторки, викладені в розділі “Стратегії культурного розлучення”.

Авторка категорична у твердженнях:

— у модерній історії національних держав поширення однієї мови як загальнонаціонального засобу освіти і творення культури стало найдієвішим чинником об'єднання населення в межах однієї країни;

— національна мова виконує дві головні функції: об'єднує населення всередині країни; відокремлює зовні — від сусідів;

— у державотворчому процесі національній мові належить чільне місце;

— країна, в якій панують мова і культура колишнього колонізатора, не розвиватиметься як країна незалежна;

— ситуація, у якій нерідна мова претендує на роль, адекватну ролі рідної, неприродна та руйнівна;

— функціонування в одній країні двох офіційно закріплених мов дає привід підтримувати напруженість, стає джерелом постійного конфлікту між двома різномовними частинами населення, перетворюється на дестабілізуєчий фактор суспільного життя;

— дії тих політиків, які прагнуть зберегти функціональну повноту російської мови і юридично це узаконити, слід розцінювати не інакше, як намагання утримати український народ на ланцюгу, що прив'язує його не лише до комуністичного, а й до самодержавного минулого;

— успіх будівництва самостійної держави залежатиме від того, чи вдасться українській керівній еліті зупинити розкручений маховик русифікації й надати двомовному розвитку країни зворотного напрямку.

Наприкінці цього популярного видання, що здійснене в рамках просвітницьких видавничих проєктів Центру соціогуманітарних досліджень ім. В. Липинського, авторка дає перелік основних завдань (їх 10), виконання яких, на думку дослідниці, поліпшуватиме нашу мовну ситуацію. Однак не так легко визначити, хто їх виконуватиме. Тому кожний, хто сприймає не лише розумом, а й серцем наші мовні справи, — а це уже велика незрима спільнота — має поставити посилену для себе мету, пам'ятаючи, що лише тривала, цілеспрямована, жертвна праця на цій ниві, праця, запліднена інтелегентністю, патріотизмом зі здоровим глуздом, завзятістю, праця, не завжди помітна, належно оцінена дасть очікувані результати і витворить ситуацію, в якій уже ніхто не матиме підстави давати своїм працям подібну назву.

Надія КИР'ЯН

Нещодавно у Національній філармонії України відбувся творчий вечір Євгена Сверстюка “На святі надій”. Зал вітав ювіляра стоячи, з великою пошаною — адже він, без перебільшення, — “совість нації”. Понад півстоліття він задавав моральні орієнтири. Правозахисник Василь Овсієнко пише про його роль у 1960—1970-ті роки: “Для мене, вчорашнього студента, вчителя-початківця, Василь Стус був одним із майже небожителів рівня Івана Світличного, Івана Дзюби, Євгена Сверстюка, В'ячеслава Чорновола, Валентина Мороза, Левка Лук'яненка, Михайла Гориня, Івана Кандиби”.

Євген Олександрович поділився приємною звісткою — земляки нещодавно визнали його почесним громадянином Волині.

“80 років тому, — розпочав він, — у Волинському селі Сільце Горохівського повіту в селянській сім'ї, де вже було четверо дітей, народився хлопчик. Житлові умови — майже як у відомій загадці: “без вікон, без дверей повна хата людей”. І не було проблем. Проблеми з'явилися згодом”.

Леся Матвійчук, Микола Коцицький, Василь Овсієнко та сам автор читали вірші Євгена Сверстюка, лауреати премії ім. В. Стуса Олена Голуб та Ольга Ступак виконували його співані поезії:

*Перегортаю жовті сторінки,
Як пізня осінь листя облетіле...*

Перегорнемо й ми сторінки Євгенового життя.

Тоді так велося: старші мали господарювати, а найменший повинен іти вчитися. У цьому було щось святкове: “Чекання свята, прагнення животворити, берегти і творити свято визначає мій життєвий стиль”.

У джунглях університетської філософії з третіх рук, у лабіринті щоденної рутини вироблявся релігійний індивідуалізм. І тільки в тюремній камері навпроти Св. Софії я остаточно прокинувся і зрозумів, що душа тужить до Вічного Неба.

Схилився перед пам'яттю моїх неписьменних батьків: з дитинства я брався за книжку, де “за Бога”, непристойністю була книжка проти Бога. От тільки було не просто це

ЛИЦАР СВОБОДИ І ЧЕСТІ

схопити дитячою інтуїцією. Потім було легше. Шекспір і Гете не творили молитви, як Шевченко, але у них був такий самий світ — під Вічним Небом”.

Київські роки аспірантури, викладання в Полтавському педагогічному інституті, знову бездомні київські роки без прописки, у пошуках житла...

У Києві Євген Сверстюк поряд з Іваном Дзюбою, Іваном Світличним, В'ячеславом Чорноволом відповідно до своїх моральних принципів став однією з найвідоміших особистостей руху Опору. За його висловом, це не була організація, ані якась партія, ані підпілля, але коли докупи сходяться багато таких славних людей, то щось із цього буде.

Одним з найпоширеніших засобів достукатися до людей, розповісти правду про злочини імперії проти людини й України був самвидав. У списках ходили “Собор у риштованні”, “Іван Котляревський сміється”, “Остання сльоза”, “На мамине свято” Євгена Сверстюка, “Інтернаціоналізм чи русифікація?” Івана Дзюби, “Репортаж із заповідника імені Берії” Валентина Мороза, “Лихо з розуму” В'ячеслава Чорновола, “Возз'єднання чи приєднання?” Михайла Брайчевського та інші антирадянські праці, які будили народ. Радянські органи вирішили це припинити.

У січні 1972 року заарештували Івана Світличного, В'ячеслава Чорновола, Євгена Сверстюка у Києві, Стефанію Шабатуру, Ірину та Ігоря Калинців у Львові та багатьох інших.

Василь Овсієнко на вчорі прочитав вірші Євгена Сверстюка, присвячені Василеві Стусу. Доля звела цих патріотів у тюрмі.

Провівши “чистку” 1972 року, органи сподівалися на більш-менш спокійне життя протягом десяти—п'ятнадцяти років. Але вже 1976-го було створено Українську Гельсинкську групу. Протягом 1977—1980 її членів також заарештували.

1993 року Євген Сверстюк видає книжку “Блудні сини України”: “Ця книжка постала на хвилі нашо-

го бурхливого часу — часу нечуваного в історії падіння ідолів. Але правда — це не уламки ідолів олжі. Правду треба вистраждати життям...”, — вважає автор.

Читаючи її, мимоволі згадує слова Шевченка: “Якби ви вчилися так, як треба...” Якби ж то прислухалися до слів Сверстюка, напевно, зараз жили б у зовсім іншій Україні.

Ось що він писав про мову: “Де ще в світі зрозуміють фальшивий алярм: “Хочуть відірвати українську мову від російської...” Де це чувано — прив'язувати свою мову до якоїсь іншої мови?”

Та що це, пес, якого можна прив'язувати чи відв'язувати? Та мова — то ж ціле море... Ви скажіть там тим академікам з мовознавства, що вони мають науково пояснити: мова — то море. Вони не є начальниками над морем.

Це говорив простий собі чоловік, який ще не знав, що ті академіки складають списки рідко вживаних українських слів, розсилають їх у видавництва, а там вже викреслюють ті крамольні слова з перекладів М. Рильського, М. Лукаша, А. Перепаді, Є. Поповича та інших культурних перекладачів...

Хочемо боротись за українську мову — боримось цією мовою за вищі моральні ідеали й цінності, історично пов'язані з цією мовою. Тільки вага, глибина і шляхетність надають привабливого шляхетного звучання українській мові. Віра в Україну мусить бути наповнена добром і вірою в загальнолюдські ідеали. Хочемо бути товариством імені Шевченка — мусимо бути досить чистими, щоб розуміти ідеали Шевченка. Шевченко був апостолом любові — тієї самої, єдиної любові до народу, на яку здатні великі”. (Текст виступу до установчої конференції Товариства української мови ім. Тараса Шевченка. 1989).

Євген Олександрович вважає, що справжня віра повинна не роз'єднувати, а об'єднувати. Як і справжня любов. Наводить приклад Соломона про те, як дві жінки спе-

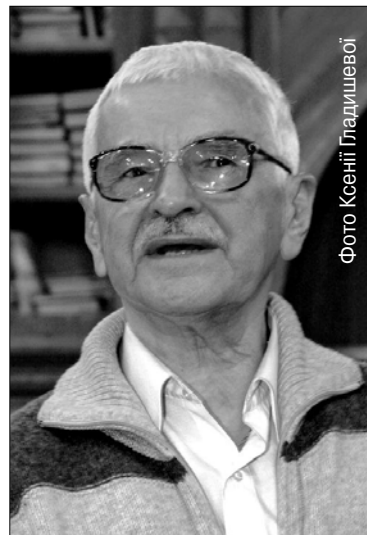

Фото Ксенії Гладішевої

Євген Сверстюк

речалися за дитину — хто її мати. Соломон сказав: “То тягніть її кожна собі”. Тоді справжня мати, жаліючи дитину, відмовилася: “Ні, хай забиреє вона”.

Треба не сваритися за посади, матеріальні блага, а об'єднуватися навколо високих ідеалів, щоб врятувати державу. Якби ж то це почули наші зверхники!

На диво теплим і ліричним був виступ Президента. Згадав дитинство, село, в якому хлопчаком за день встигав зробити стільки справ, як за рік. І завершив: “Цицерон сказав: “Вільна людина — це та, яка проживає в радості життя, виконуючи свій обов'язок”. У цій залі вітаю вільну людину. На Україну чекає велике майбутнє, бо є такі люди, як Євген Сверстюк і присутні тут”. Можливо, засвоїв моральний урок?

Лауреати премії ім. В. Стуса Тарас Компаніченко і гурт “Хорея козацька” виконали лицарські пісні, Кирило Булкін прочитав притчу пана Євгена, чарувала своїм голосом Ніна Матвієнко, виконала співану поезію Ольга Богомолець. Пані Ольга подякувала ювілярові як хрещеному батькові: “Ви не дали мені можливості схибити, не дали заспівати щось інше, крім того, що на-

повнює душу сенсом”. Леся Матвійчук дякувала від імені молоді за те, що Євген Сверстюк вчить “жити так, як говориш, і говорити те, що думаєш”.

Звертаючись до організаторів вечора і глядачів, Євген Олександрович скромно сказав: “Я не сумніваюся, що не заслужив і десятої частини того, що тут про мене говорили”. Напевно, він так і думав.

Знаю Євгена Сверстюка дуже давно, відтоді, як він працював в “Українському ботанічному журналі”, — сорок років тому. Завжди спокійний, врівноважений, доброзичливий, людина справжньої віри. 1972-го, коли почалася хвиля арештів, мене вже виключили з Київського університету, і я ізолювала газові труби в “Уралнафтогазбуді”. Кадебісти розшукали мене в лісах під Челябінськом, де стояла наша переїзна мехколона. Почали розпитувати про Євгена Сверстюка, у якого вилучили й мої вірші. На запитання, що я про нього думаю, сказала щось приблизно таке: “Знала його як чесну, принципову, розумну, добру людину...”

Через багато років якось разом були на зустрічі з учнями Боярської гімназії. Євген Олександрович згадав ці слова, які йому показали в протоколі. Запам'ятав їх тому, що у всіх, кого допитували в Україні, будь-що добре про нього просто не записували, записували тільки негатив. А з протоколу, який надійшов з Росії (для них — вища інстанція), викреслили не посміли. Така була ситуація. І такий Євген Сверстюк — пам'ятає кожне добре слово.

Відповідаючи на запитання, які його ідеали втілювалися в життя, Євген Олександрович сказав: “Дуже багато збулося того, про що не могли й мріяти. Ми жили в рабстві. Живемо в державі, десятиліттями й століттями засмічені. Головна біда нині — занепад духу, брак волі до боротьби, брак справжньої високої віри”.

Євген Олександрович і нині багато працює: пише книжки, редагує газету “Наша віра”.

Виходячи з зали після вечора, почула розмову: “Який гарний вечір і яке щастя, що ми сюди потрапили!”

Духовний подвиг не минає марно.

Ніна ГНАТЮК

У передмові до книжки епістолярію Івана Світличного відомий літературознавець, лауреат Національної премії України імені Тараса Шевченка Михайлина Коцюбинська так написала про цю яскраву особистість, виняткові риси його характеру: “Уміння стати над обставинами. Вірність справжнім, неминущим духовним цінностям”.

Листи для Івана Світличного, в'язня сумління, були “духовним опертям й захисним панциром, інструментом творчої реалізації й життєдайного спілкування духовно споріднених людей”.

І хоч як гнітила його чужина, відірваність від рідної землі, мови, культури, ці листи надзвичайно світлі, просякнуті гумором, невідчуженою щирістю і вірою у ту справу, якій віддано життя. “Страдником я не почувався ніколи, й у нагнітанні страхів є щось фальшиве”.

Навіть в умовах табору, заслання Іван Світличний напружено працював, багато читав. У його листах — десятки імен видатних філософів, письменників різних епох.

Перебуваючи на засланні, за мовляє дружині й друзям словники, класику, твори сучасних письменників. Коло його зацікавлень величезне: В. Фолкнер, Т. Манн, О. Блок, М. Монтень, М. Пруст, А. Ахматова, А. Платонов, І. Жилен-

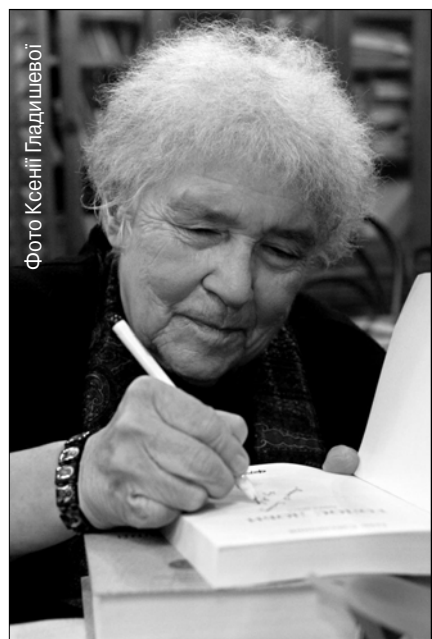

Фото Ксенії Гладішевої

Михайлина Коцюбинська

ко, О. Сулейменов. І хоч він, людина енциклопедичних знань, на заслання працював сторожем ПМК, за мовляв через “Книга—поштою” велику кількість періодики, наукових видань. Він живе за своїми внутрішніми духовними законами — “мовби немає облоги”.

Іван Світличний уважний до своїх духовних побратимів, цікавиться

МОВБИ НЕМАЄ ОБЛОГИ

всіма найзначимішими книжковими новинками. 15 лютого 1979 року пише дружині до Києва: “Лукашів переклад “Декамерона” — понад усякі похвали. Щось просто неймовірне! Жодного іншого перекладу такого рівня я не знаю”.

Був дуже уважним, прагнув усіляко допомогти всім, хто теж потерпав, як і сам. У листі до Євгена Сверстюка, який відбував заслання в Бурятії, писав того самого 1979 року: “Висилаю тобі бандероль із настоєм золотого кореня. Це рідний брат женьшеню, тут про нього легенди ходять”. І додає рецепт вживання ліків.

У листах Івана Світличного, хоч ідеться про справи серйозні, іноді навіть трагічні, чимало гумору, іронії. Ось рядки з листа від 6 листопада 1979 р. до Зиновія Антоноука в Іркутську область: “Повідомляю, що в Києві днями арештовано М. Горбала за... згвалтування (кого — не знаю, може, так само, як Остап Вишня хотів згвалтувати Клару Цеткін)”.

На презентації другого тому епістолярної спадщини І. Світличного, що відбулася в Національному музеї літератури, виступили

упорядник видання Михайлина Коцюбинська, правозахисник Євген Сверстюк, доктор історичних наук Сергій Білокінь, директор Інституту літератури ім. Тараса Шевченка НАНУ Микола Жулинський, художниця Людмила Семикіна. Артист, лауреат літературної премії ім. Василя Стуса Кирило Булкін прочитав переклади І. Світличного.

Особливо запам'яталися слова правозахисника Семена Глузмана: “Дивна країна. Галасливі нікче-

ми, покликани визначати “Великих українців”. І визначать... Якесь мішуря, дешева і блякла...”

Мудрість розмовляє неголосно, рухається повільно. Мені пощастило — я довго жив поряд з Мудрим, всотував його слова, запам'ятовував жести, вчився на його думках. Мудрий любив свою спотворену непам'яттю країну, але не був люблений нею. Така доля. У вас, читачів, є шанс: доторкнутися до Мудрого. Зробіть це”.

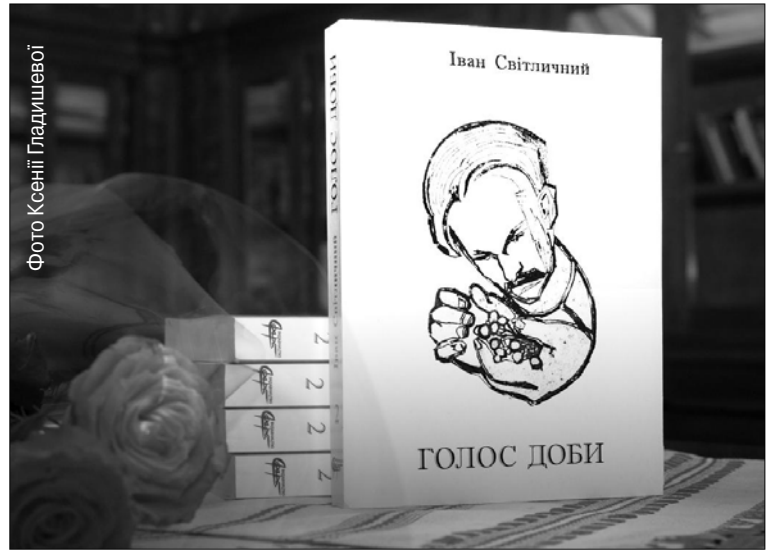

Фото Ксенії Гладішевої